

21.1.2
„Ekrazit van a vérünkben”

HELIKON

IRODALMI FOLYÓIRAT

MEGJELENIK KÉTSZER EGY HÓNAPBAN KOLOZSVÁRON
XIV. ÉVFOLYAM 2003. 8. (380.) SZÁM — ÁPRILIS 25.

ára 7000 lej

Golgota (Felsőelzász, 1400 körül)

- A Kossuth-díjas Bodor Ádámot
Balázs Imre József méltatja
- A Széchenyi-díjas Pomogáts Bélát
köszönti Kántor Lajos
- Kovács András Ferenc Szilágyi Domokosról
- Komán János: Egy óda a magyar nyelvhez
- SERÉNY MÚMIA

LÁSZLÓFFY ALADÁR

Húsvét

Az idén ezek nem a szokásos böjti szelek, nem Gyümölcsoltó, hanem Tűzoltó Boldogasszony napjai. Akkor is, ha kivételesen a tűz most a mi kertjeinktől messzebb tombol, s a légnyomást sivatagi szélnek mondják a költői hangulatban ringó római vezérkarok. Jóformán nem is évszakok, hanem játékszabályrendszerek keringenek, kavarognak a mindenségben, de valahogy úgy, hogy a világ akár melyik végén gyűl ki, az az egy. Az egyetlen.

Az ember különben fogékony és jórahajló: mindig újongva ünnepli az új meg új szépség, jóság, termékenység felbukkanását, felülkerekedését, és összeszorított foggal tovább lapoz, ha bántják: bántotta önmagát. Jöhet, aminek jönnie kell, a következő húsvét. Hozsánna! Ami ok nélkül zúdul, az csupa Nagypéntek, ami nemhiába kerül sorra, az mind Virágvasárnap.

Ó, de hát még kétezer húsvét sem volt, bár nemsok híja van az Újabbik Szövetség földi, véres jubileumának, második milleneumának, amikor tavasszal a karámok, a városok, a családok legféltettebbjeit, a bárányok zsebéjét, az emberi sarjakat és Istenfiakat egyaránt fel szokás áldozni. Hogy a tavaszok már megszokott teológiája a fájdalmas anyák és "Míérthagytálek"-apák szomorúságáé, nemcsak a feléledése, az újjászületése, a feltámadása, ez csakis emberi véték, időtlen bűnünk. Ekrazit van a vérünkben, ezért vér keveredik a klorofillal mindig és

mindenütt az Ígéret Földjein.

Az is meg van írva a könyvekben, hogy a lehangoló, arrogáns közép-szer felkapaszkodása és hatalmaskodása is a játékszabályrendszerek része. Valahányszor javulóban a helyzet, ő odakeveredik elrontani, megrontani, csökkenteni az esélyeket. A húsvét oka a gyűlölet, mely hol elűzi a népeket a szülőföldjükről, hol saját fészükön, karámjukban támadja meg.

A könyveket nem buta, elfogult, ostoba vagy félrevezetett emberek számára írják. A nyelvek szellemének evangélistája sugalmazza, mondja tollba azokat. Az összes tanítást. A rossz híreket is. Az új húsvétek szenvedéstörténetét. ECCE HOMO!

A tapasztalatok és távlatok ekkora özönéből persze annál inkább adódik a kérdés: ugyan mit kellene még várni az újabb remekművektől, hogyha a már meglévők nem hoztak egyensúlyt és békét; ám ezen a holtpontra mindig hamar át lendíti a kételkedőket a remény, az idők új nyarának, őszének, telének érkezése, ami egészében és mindenestől úgyis és csakis maga a hullámozó örök tavasz. Az élet tiszta vizét csak az emberi megátalkodottság szennyezi. A Jordán vizét, a Potomac vizét, a Jenyiszejt és Babilon vizeit.

Megkérdeztek valaha egy utazót: mi tetszett neki legjobban Velencében? Hát hogy az ár jóformán ellepte már az egész várost, de az embereknek mégis van kedve énekelni.

OLVASÓINK
FIGYELMÉBE!

A postai lapterjesztő nyilvántartásában a HELIKON katalógus-száma 3012
Folyóiratunkra a szerkesztőségben is elő lehet fizetni 10 és 14 óra között
Kolozsvári előfizetőinknek díjtalanul kézbesítjük a HELIKON-t

Magyar határjáró

A *Querela Hungariae* című antológia (1996), amely Ady publicisztikájától (*S ha Erdélyt elveszik?*) Illyés Gyula verséig (*Haza a magasban*) sorakoztatja a Trianonról szóló magyar írói szövegeket, csupán egyike a Pomogáts Béla válogatott-gondozott hasznos köteteknek, amelyek kiegészítik az irodalomtörténész számtalan saját könyvben — tanulmányokban, írói monográfiákban, esszéikben, cikkgyűjteményekben — összegződő és folyamatosan gyarapodó életművét. Mégis, ha a Pomogáts-jelenséget néven próbálom nevezni, innen kell kiindulnom. A nemzeti, történelmi "querela" — mint sokaknak — neki is személyes sérelem, sűrűn fölemlegetett panasz, ám Pomogáts Béla abban különbözik a Magyarországi határain belül és kívül élő sértettektől, panaszkodóktól, hogy ő nem csak felmutatja a dokumentumokat, a múltat, hanem igyekszik tájékozódni a következmények között, jelen lenni a jelenkori témákban, "csonkamagyarországi" és határokon kívüli magyar, illetve Kárpát-medencei életben, sikeresen keresi és felmutatja az értékeket — vagyis visszahódítja a visszahódíthatót.

Ilyenformán a most *Széchenyi-díjjal* elismert Pomogáts Béla nem a múlt, hanem a szüntelen jelenlét embere. Az irodalomtörténet persze ennek a jelenlétnek az írásos lenyomatát fogja elsősorban számon tartani (ebben közvetlen segítség lehet a 2003-as jelzetű *Magyarok között a nagyvilágban* című, 1980 és 2001 közti úti beszámolók gyűjteménye) — pedig ugyanilyen figyelmet érdemel, legalábbis a kortárs szemében, közvetlen emberi jelenléte a magyar művelődési élet és hangsúlyosan a "határontúliség" színterein. Pomogáts a mindenkire számára megszólítható, egyensúlykereső, segíteni kész ember, akinek — és ez korántsem mellékes jelenség, sőt nagyon is fontos tulajdonság — kitűnő a humora, következképpen oldani tudja a manapság magyar és magyar közt oly gyakori feszültséget. A magánemberi, baráti látogatásokat feladatok teljesítésével kapcsolja össze, pontosabban kötelességként éli meg, hogy előadást tartson Kolozsvárt és Kassán, Újvidéken és Alsólendván, Ungváron és Székelyudvarhelyen — és természetesen képviselje a Magyar Írószövetséget, az Anyanyelvi Konferenciát, mostantól pedig az Illyés Alapítványt, elnöki minőségben.

Aki közelről ismeri Pomogáts életvitelét, fellépéseit a legkülönbözőbb irodalmi, tudományos és közéleti fórumokon, tudomása van utazásairól, és kézbe veheti új meg új könyveit is, egyfolytában azt a kérdést teszi föl magának: ez az ember mikor olvas? És mikor ír? Igaz, a hatvanas-hetvenes években, a nyolcvanasokban is viszonylag hosszú felhalmozási-feltöltődési idő állt rendelkezésére, amikor még nem hullottak fejére a legkülönbözőbb funkciók, kuratóriumi tagságok, és autós útjai is ritkábbak voltak. Akkor írta monográfiáját a népi líra irányzatairól (*A tárgyas költészet a mitologizmusig*), életmű-összegezést Kuncz Aladáról, Déry Tiborról, Radnóti

Miklósról, Jékely Zoltánról, tanulmányokat a transzszilvanizmusról, a nyugati magyar irodalomról. De nem állítható, hogy ma már csak a régi ismeretekből él, vagy "hozott" anyagból dolgozik; elég egyik legutóbbi könyvére, a Faludy Györgyről szólóra utalnunk, vagy a korábbi Márai-breviáriumra — és persze arra, ami az erdélyi magyar irodalom közelmúltjába, jelenébe enged bepillantást.

Nekünk ez nyilván rendkívül fontos; egyrészt, mert rólunk visz hírt a (magyar) nagyvilágba, másrészt mert saját feladatainkra figyelmeztet, hiányokat pótol, kiegészít — vagy kiegészítésre készítet. Pomogáts Bélának nincsenek erdélyi gyökerei, mégis hiteles a mondhatni második szülőföldjéről szóló vallomása (*Az én Erdélyem, a Változó Erdély* kötetben, 2001-ben). Ezt személyesen tanúsíthatom, attól kezdve, hogy 1969 januárjában Kolozsvárt nekem dedikált előző évben megjelent Kuncz Aladár-monográfiáját elolvastam, majd később a többi erdélyi könyvét is; az itt olvasható szövegek egy részét a szerző előadásában hallhattam, kolozsvári, udvarhelyi, nagyvárad, szovátai, gyergyóremetei, óradnai összejöveteleken, a háttér-élmények pedig közös autózások alatt tárultak fel, különböző célállomások felé haladva; Hévízen, Szödligeten, Kőrösladányban és Kassán, Kalotaszekirályon és Szegeden, sőt Ljubljánban és Pekingben, Sanghajban szintén sok szó esett köztünk Erdélyről, de nem csupán köztünk, hanem a tárgyalóasztalnál vagy a szónoki emelvényről is. Kós Károly otthonába én kísértém, hogy az Erdélyi Szépművészeti Céh két évtizedébe bevilágító, 1971. októberi interjút a *Korunkban* közölhessek. Cserébe nagy ajándékot kaptam tőle: Budapesten vele mehettem el Jékely Zoltánhoz, akit addig (még gyerekkoromból) csak látásból és persze verseiből, prózai írásából ismertem. Az akadémiai doktori címet is az erdélyi magyar irodalom történetével szerezte, pár éve opponense lehettem, hogy aztán ebben is, az Akadémián, forduljon a kocka. Szóval se vége, se hossza az emlékeknek, a témáknak és szervezésekben való találkozásoknak — de hát most nem az emlékezés ideje van, hanem egy friss hír (kitüntetés) kommentárja. Idézniem kellene Pomogáts Béla tízenhárom erdélyi vonatkozású könyvét (ennyit nevez meg, a Kuncz-tanulmányt követő időkben, a vallomásos esszéiben), meg a 2001 után megjelenteket is; 13+1, ez telitalálat a totón, ám ő már a 13+3-nál (vagy 4-nél, 5-nél) tart, vagyis biztos nyertesnek látszik. Mármost Erdélyben. Az említett sportfogadás viszont odaát van, túl a határon. Ha most mégis bejött a nyertes szelvény, annak itt és ott mindenkinek örünie kellene.

Hátha így is van.

KÁNTOR LAJOS

ORAVECZ IMRE Úgy látszik

Úgy látszik, jót tesz neked a szenvedés, mondtad egyszer, szenvedésem kezdetén, mikor még látni véltem végét a szenvedésnek, amelyet okoztál, ez cinikusan hangzott ugyan, de én tudtam, hogy nem rossz, hanem a jóindulat mondatja veled, jóindulatod meg együttérzésből fakadt, amelynek az adott körülmények közt ilyen suta módon adtál hangot, és én beláttam, lehet valami igazság e megállapításban, mert mikor tükör elé állva megvizsgáltam arcomat, vonásaim közt valóban felfedeztem annak jelét, amit te jónak nevezteél, valami — talán az árkok szöge volt más, talán az árkok mélysége, nem tudnám megmondani —, átlényegülésfélét, amely addig nem volt, de hát ez akkor volt, azóta minden megváltozott, hiába bámulok a tükörbe, hiába keresem, nem találok a jelet, arcomban egyre fénytelenebb szempárt lelek, egyre üresebb tekintet, amelyet magamra vetek, és téged egyre türelmetlenebbnek, önzőbbnek, kegyetlenebbnek és gonoszabbnak tartalak, holott én leszek egyre türelmetlenebb, önzőbb, kegyetlenebb és gonoszabb, és ez az igazságtalanság arra készítet téged, hogy már semmit se mondj a szenvedésről, és úgy tégy, mintha nem is volna, és én sem volnék, pedig még vagyok, és ez egyre terheesebb nekem.

Csak ülök majd valahol

Csak ülök majd valahol, egy útmenti padon, valami ligetféle közelében, egy kevésbé forgalmas helyen, divatjamúlt, pecsétes ruhában, félretaposott, száraz cipőben, zsíros kalapban, hátamat a támlának döntöm, foltos kezemet az ölembe ejtem, reszkető fejemet kissé oldalt billentem, mellettem piszkos nejlonzacskó, benne az ebédem, felvágottmaradék és kiflivégek, a fák közt kertészek dolgoznak, kistraktor dohog, szemközt ház épül, szögelenek valamit, a megállóból hörögve kihúzza egy busz, egy férfi és egy nő közeledik veszekedve, elesik és sírva fakad egy kisgyerek, egy zsebrádióból zene szól, a magasban repülőgép bűg, valahol messze harangoznak, valaki megjegyzést tesz rám, de a világ lármája már nem jut el hozzám, védőpajzsot vont körém az öregség, nincsenek többé ügyes-bajos gondjaim, már mindent elintéztem, lezártam, nem tartozom, nem követelek, nincsenek vágyaim, nincs semmim, nem nyerek, nem veszítek, mindennel elégedett vagyok, nem zavar a tökéletlenség, minden úgy van jól, ahogy van, nem gondolok semmire, még magamra se, csak ülök és hallgatok, és befelé figyelek, magamba, ahol csönd van és nyugalom, mint egy kavicsal behintett zen-buddhista kolostorudvaron, amelyet naponta felgereblyéz egy próbaidős, fiatal szerzetes... ilyen, ilyen lesz majd, mikor már legyőztem magamat, és semmit se akarok, semmit és senkit, se téged, se mást, legalábbis ilyennek szeretném.

Bodor Ádám

Bodor Ádám közel egyidős azokkal a szerzőkkel, akik az irodalomtörténetekbe "első Forrás-nemzedék" gyűjtőnéven vonultak be. Alapvetően mégis "kivétel". Ír, publikál, akár csak a többi, életkorban hozzá közel álló szerző. Csak nem azt, és nem akkor, amikor a többiek. Szilágyi Domokos, Lászlóffy Aladár vagy Hervay Gizella már az ötvenes évek végére több lap munkatársai. Bodor 1965-ben írja első novelláját, Forrás-kötete pedig 1969-ben, nyolc évvel a sorozat megindulása után jelenik meg. Pedig meghatározó élmények kötik a generáció olyan tagjaihoz, mint Veress Zoltán vagy Palocsay Zsigmond — erről részletekbe menően olvashatunk *A börtön szaga* című 2001-es interjúkötetben. Egyfajta alternatív nemzedéki élmény ez, persze, olyan beavatási szertartás, amely már középiskolás korukban rányitotta a szerzők szemét arra, ami a társadalmi felépítmény homlokzata mögött van. A börtön egy fordított hierarchiát mutat meg számukra, pontosabban azt, ahogyan a külvilág által kirakatba helyezett elvek és rangsorok perverz módon keverednek egy másik, letiltott, értékelven működő hierarchiával. A groteszk szemléletmód sokkal összetettebb, több csatornán terjedő világlátás, mintsem hogy vissza lehetne vezetni egyetlen ilyen alapélményre. De kétségtelenül releváns, amit ez a látásmód megmutat: akár a börtönről magáról, akár az olyan zárt, lefojtott közegekről általában, amelyekben a hatalom nem rejti el magát különféle módokon — Székely János emlékezetesen elemzi ezeket a kendőzési technikákat *A valódi világ* című esszéjében —, hanem a maga nyers mivoltában jelenik meg.

Bodor Ádám sokáig — közel hatvan éves koráig — novellista volt. Sőt, a nyolcvanas években Balassa Péter azt a kijelentést tette *Az Eufrátesz Babilonnál* című reprezentatív Bodor-válogatás kapcsán: "ma Bodor a magyar novellista". Ezt a megállapítást csupán az a látszólag váratlan fejlemény árnyalta később, hogy Bodor Ádám kitűnő regényt jelentetett meg 1992-ben, *Sinistra körzet* címmel, 1999-ben pedig egy újabbat, *Az érsek látogatását*. A széleskörű, sőt nemzetközi áttörést kétségkívül a *Sinistra körzet* hozta meg számára, a Bodor-életpályát és a Bodor-befogadást annak ismételt példájaként is lehet olvasni tehát, hogy a regény irodalmi presztízse továbbra is erősebb a novelláénál. Az a prózanyelv, az a világ, amely a két Bodor-regényben megelevenedik, egyértelműen készen állt ugyanis már korábban, akár a hetvenes évek novelláiban is.

Ez a prózanyelv leginkább a minima-

lista prózáéhoz áll közel: cselekvésekre, szüksésvú párbeszédre korlátozódik általában, anélkül, hogy az olvasó közvetlen bebocsátást nyerne a szereplők gondolatai közé — az összefüggéseket, a cselekvések okait csak fokozatosan, az elbeszélés által üresen hagyott tereket kitöltve találja meg az olvasó. Nem áll egyértelmű célképzet az egyes cselekvések mögött, vagy ha igen — mint a *Sinistra körzet*ben, ahol a nevelőapa ki akarja szabadítani nevelt fiát, vagy *Az érsek látogatásában*, ahol Gábor Ventuza apja hamvai miatt érkezik Bogdanski Dolinára —, ezek a célok részlegesen, nincsenek beágyazva egy széles körű, racionalista vagy más módon indokolható környezetbe. Mi lesz, mi lenne, ha sikerülne elvinni a fiút a Sinistra körzetből, vagy a hamvakat Bogdanski Dolináról? Nem tudni. A családi kapcsok maguk is ellentmondásosak: Bodor világában rengeteg a féltestvér, a nevelőszülő, a nevelt gyerek, a szereplők párbeszédeiből pedig nem annyira a ragaszkodás derül ki e felemás családtagok iránt, mint inkább valamiféle esetlegességnek a felvállalása (kb. "ha már összefűz minket valamiféle szál, akkor cselekedjünk eszerint"), vagy valamiféle fixáció, amely sokkal inkább szól magáról a szereplőről, aki

het-e egy szagot ismerni?) Egy szag leírása különben sem ugyanúgy hozzáférhető, visszaigazolható, mint mondjuk egy testmozgásé.

A két Bodor-regényben (de akár a jóval korábban írott, *A Zangezur-hegység* című novellában is) ezeken a pontos és egyetlen jelentést bomlasztó technikákon kívül egyéb eljárások is túlmutatnak a minimalizmuson. (Ez is mutatja, hogy a minimalizmus Bodor számára nem irányzat, hanem beszédmód, amely másfelé, eredeti kontextustól eltérő struktúrába is beépíthető.) A hiúzok, egyszarvúak, Borcan ezredes denevéreként suhanó esernyője, vagy akár a már-már mitikus kétfejű lényeknek tűnő ikerpárok olyan világot teremtenek, amely már sokkal inkább a mágikus realizmus felé mutatnak. Különös figurák tűnnek fel a könyvekben, de nem valamiféle allegorikus, globális jelentésbe illeszkednek. Nincs különösebb "funkciója" annak, hogy Musztafa Mukkerman hat-száz kilós. Egyszerűen létezik ebben a világban, és jelenlétével visszahat rá, akár csak Salman Rushdie vagy Gabriel García Márquez különleges képességű hősei.

2001-ben, amikor *A börtön szaga* című interjúkötet megjelent, úgy tűnt, valami egészen más műfajba lép át Bodor, a szüksé-

szavú, magáról korábban nem szívesen beszélő szerző. Pedig ez az interjúkötet is elsődlegesen írói teljesítmény, megkomponáltsága révén az, ami. Bodor alig néhány mondatban képes emlékeztetést tenni egy-egy figurát vagy helyszínt. Ez a könyv érezhetően egy másik helyett született meg. "Ezért nem írok börtönregényt sem. Nekem a börtön, Szamosújvár túl konkrét, túl közeli, és még mindig annyira erőteljes, hogy egyelőre nem is bírom költői mását kitalálni" — mondja.

Balla Zsófia kérdései nem to-lakodnak, mégis sikerül olyan történetdarabokat előcsalogat-

niuk Bodor Ádamból, amelyeket ilyen pontossággal, ilyen részletességgel kevesen ismerhettek. A prózaírói elv, amelyhez a regényekben, novellákban ragaszkodott a szerző — hogy semmi konkrét, semmi személyes — eltűnik ugyan, hiszen itt az egyes szám első személyű igealakok mégiscsak a Bodor Ádám nevű szereplőre vonatkoznak, de interjúkeretben tűnik el. Ugyanakkor próza-kötet születik, kérdésekkel tarkított próza-kötet.

Bodor Ádám munkássága — talán a jelzett beszédmódbeli sajátosságok miatt is — erős kihívást jelent a kritika számára, nem véletlenül íródott róla kismonográfia, készülnek róla folyóiratokban, kötetekben tematikus összeállítások, szakdolgozatok, disszertációk. Hiszen illatokról kell beszélni, ha Bodort olvassuk, az illatokról beszélni pedig nehéz, de legalábbis lehetetlen.

BALÁZS IMRE JÓZSEF

ki akarja szabadítani a másikat, vagy méltó körülmények közt szeretné elhelyezni elhunyt családtagjai hamvait. Hogy ezek a(z emberi) viszonyok valóban ilyenek-e vagy sem, voltaképpen nem egyértelmű: az elbeszéléstechnika sugallja a ridegebb, esetlegesebb változatot — hiszen nem látunk be a cselekvések, a szavak mögé, nem enged be oda az elbeszélés.

A minimalista elbeszélés klasszikus változataiban "azt kapod, amit látsz". A szavakon, tetteken túl valóban nincs semmi — a minimalista világ sivár, vagy tárgyyszerűben fogalmazva: jelentésszegény. Bodor prózavilága nem ilyen, nem illeszthető be maradéktalanul ebbe a vonulatba. Finom, alig észlelhető jeleket helyez el, amelyek a jelentések hozzáférhetősége elé szimbolikus akadályokat helyeznek: alacsony kerítések, amelyeket akár át is lehet lépni, de mégis ott vannak. Szagokat nevez meg például az elbeszélés: börtön-szag, krétaszag, tárkonyfű-illat. Vagy "ismeri" az olvasó ezeket a szagokat, vagy nem. (Le-

SZÓCS ISTVÁN

A történelem változékonyságáról II.

Valahányszor beüt valamilyen velőtrázó újdonság, nemcsak a meglepett baromfiudvar hangrobbanása kíséri — felhördülés, sá-pítózás, rikács, hápogás és kotkodács —, de érvénybe lép a *szomszédasszony fazaka-teorema* is: nem kaptam kölcsön semmiféle fazakat, különben is el volt repedve, és egyáltalán, már rég visszaadtam...

Először, emlékszem, több mint hatvan éve olvashattunk olyan cikkeket, hogy az időszámításunk, azaz a *naptár nem pontos*. Mert ha Krisztus születésétől kezdjük az időszámítást, és ha azt egy olyan feltűnő égi jelenség, csillagászati esemény jelentette be, mint a Bethlehem-i Csillag, akkor fel kell lapoznunk a csillagászati eseménytárakat: mikor fordult elő valami hasonló? Nos, valóban feltűnt egy különleges fényerejű égi látvány, a Jupiter, Mars és tényleg valamelyik harmadik égitest együttállása folytán, ami azonosítható lenne a Hírhozó Csillaggal, csak pár évvel azelőtt; úgyhogy, írta egy-két újság és hetilap, nem is 1941-ben vagyunk (akkor), hanem 1947-ben. E megállapításnak azonban akkoriban, a történelem más irányú leterhelése miatt, következménye nem lett.

Heribert Illig és munkacsoportja több mint tíz évvel ezelőtt azzal a felfedezéssel állt elő, hogy az európai történelemben a Karoling-korszak nem is létezett, Nagy Károly és hőstettei csupa misztifikáció, a 611. és 911. évek között feltüntetett események, kiadott oklevelek és feljegyzések csupa hamisítványok, ugyancsak alá akarta támasztani állítását más szakterületről (csillagászat) vett bizonyítékokkal is. Meghozta Gergely pápa nevezetes naptár-reformjának egy furcsaságával. Pap Gábor múltkor ismertett tanulmányából kivonva, a lényeg az, hogy Krisztus előtt 45-től Krisztus után 1582-ig, az égitestek járása és a Julius Caesar csillagászai — az egyiptomi-görög Szoszigenész és csapata — által kiigazított naptár megint "sietett", az órát megint meg kellett igazítani; ennyi évre való csúszást kellett korrigálni. Pillanatok alatt kidobja a számológép: 13 napot kell korrigálni. (12,7 napot). Ehhez képest a Pápa korrigált 10 napot. Ez önmagában még nem lenne tragédia... — A gond az, és ezt Illig is hangsúlyozza, a gond az, hogy ennek ellenére mégis pontos a naptár. Nem tudom, érthető-e? 13 nap helyett csak tíz napot korrigált, és mégis pontos a naptár. Semmi baj nem lenne, ha azzal a három nappal csúszásban lennénk, de nincs csúszás. Ez pedig egyetlen módon képzelhető el, hogy az ennek a "(töredék napokból összesített)" 3 napnak megfelelő évmennyiség sohase történt meg. "Művileg van beiktatva" — imígyen szól Heribert, és nyomában Pap Gábor.

Állandóan felmerülő hiányosság, hogy a tudósok nem olvasnak elég szépirodalmat, pedig a regényes történeteken és a költészetten nevelkedett képzelet gyakran megtalálja a megoldást ott is, ahol a tudomány csak vergődik, mint a szárazra kivetett hal. Például ifjúkorunk egyik kedvenc írója, Anatole France valahol azon elmélkedik — ha jól emlékszem, a Pingvinek szigetében, és híres politikai pörökből vonva le ezt a tanulságot —, hogy alapvető állítások mellett sohasem szabad bizonyítékokat felhozni!

MERT AHOL BIZONYÍTÉK VAN, OTT

KERÜL TÜSTÉNT ELLENBIZONYÍTÉK IS!

Így Heribert Illigék esetében is azonnal került: nem hiányzik az a három nap, mivel azt a niceai zsinat, (Krisztus után 325-ben) — már eltörölte!

Szóval az alapvető bizonyíték megdőlni látszik a 300 éves időfoghíj dolgában; ennek ellenére a VIII. és IX. század eseménynaptára borzasztóan hézagos, abban a korban kiadott teméntelen dokumentumról bizonyosodott be, hogy pár száz évvel későbbi hamisítványok. (Lám, nem csak a romantikus XIX. század, nem csak az Ossián-énekek, és nem csak Thaly Kálmán!)

Ezen a ponton azonban Illigék segítségére siet a múltkor is említett magyar, Hunnivári Zoltán néven közlő szerző, aki eleddig főleg Kristó Gyula állami dísz történész műveinek kiválasztásáról volt nevezetes — és a következő megoldásokat ajánlja: történelmi időszámításunkból valóban hiányzik nem 300, hanem csak 200 esztendő... az elszámítás nem a középkorban, hanem még az ókorban keletkezett, Róma alapítási évének — ab urbe condita — elszámolásával, mely kétszáz évvel közelebb történt... *Krisztus születése tehát a mai időszámítás 194. évére esne, s jelenleg 1803-at kellene írunk, ha pontos lenne a naptárunk!*

Hunnivári egészen új időszámítási rendszert dolgozott ki, HUNGÁR NAPTÁR néven, s mint írja, szabadság bejelentéssel is megvédett. Állításait nagyon részletes csillagászati-matematikai-kronológiai bizonyításokkal támasztja alá. Én magam azonban lévén nagyon rossz számtanos, nem ismertetem ezeket, mert még ha szóról-szóra és egy az egyben átmásolnám, akkor is követhetnék el valami végzetes hibát; mint az érettségim, ahol pontosan lemásoltam a mellettem ülő Tamás Jóska levezetését, amely hibátlan volt, mégis csak azért nem húztak el számtanból, mert másból csupa jó voltam. Éppen ezért csak az olvasó figyelmének felkeltése végett, idézek még néhány gondolatot.

Mindenekelőtt emlékeztetve arra, hogy a régi Egyiptomban a legfontosabb csillagászati bemérőpont a tavaszi napéjegylenőség volt, a rákövetkező Holdtörtekör ünnepelték Ra napisten újjászületésének napját; (mivel az már annyira fel Cheper-edett, hogy ugyancsak Ra-gyogott; rea Süt-ött erre a keserves világra, hogy majd rátottát csinált belőle és a Set-étség uralmának vége lett) — ez azóta is a legfontosabb tavaszi kultúrnap, a Húsvét kiszámításának módja.

A tavaszi napéjegylenőség Egyiptomban szinonimája volt március 21-nek — figyelmeztet Hunnivári és így folytatja: a niceai zsinat célja nem az volt, hogy újabb naptárreformot vezessen be, mivel csak arra törekedett, hogy a napéjegylen időpontját újból március 21-re rögzítse, függetlenül annak valódi bekövetkezésétől. Mindössze ennyit tett. "A tudományos kronológia a 19. században születik meg, miközben mindenben a középkori Európa tudománytalan keresztény időszámításainak (a világ teremtésétől levezetett) egymástól számos elemében különböző típusaira támaszkodik. A felettébb bonyolult szinkronizációt a különféle naptárrendszerek között, még a tudományosság nélkülöző időszakban végezték el, a 19. században már csak apró korrekciókat végeznek. Ezzel csak azt

akajruk mondani, hogy kronológiailag teljesen biztos időszámításunk legfeljebb a XIV. századtól létezik. Mondjuk, 1301-től." — állítja Hunni vári, majd folytatja: "Az i.sz. 600. és i.sz. 1000 év között különösen nehéz helyzetben vagyunk, hiszen az adatok részben jók,

részben 200 év korrekcióval számíthatók,

míg

200 év abban az időszakban egyáltalán nem létezik.

...a meg nem történt 200 év véleményem szerint egy ténylegesen megtörtént 200 történésével van mixelve". (Elnézést kérek a szerzőtől, hogy bekezdéseit egy kissé áttekinthetőbbé töredeltem, a gyengébbek kedvéért.)

"Hogy egy hungár / magyar vonatkozású adattal világosítsam meg a kérdést" — és szerintem a mi szempontunkból ez a szerző legérdekesebb állítása — "a Képes Krónika a hét kapitány Pannóniába érkezését 677-re teszi, amely a hungár naptár szerint helyes, és a 200 év korrekcióval a 877. év. De a Képes Krónika szerzője abban nem tévedett, hogy az Krisztus születésétől számítva tényleg a 677-es év. (Érdekes módon, ha a Kézai Krónikában szereplő 872-es évszámból levonjunk Krisztusnak — a könyvünk címében is szereplő — születési évét (194), egy 678-as évszámot nyerhetünk..."

"Tudom, nem könnyű követni", érez együtt az olvasóval Hunnivári, mert, mint mondja, a történelem gerince a Kronológia, s kár, hogy azt valakik eltörték, meghozzá a "sötét középkori századokban", s "Logikus, hogy ettől lett később sötét..."

Sokszor idéztem, s megint idéznem kell Horvát Istvánnak egy lényegi megállapítását: "a középkorban ugyanazok a népek élnek tovább, mint akik az ókorban szerepeltek. NINCS AZ ÓKOR ÉS A KÖZÉPKOR KÖZÖTT EGY SZAKADÉK, AMELY ELNYELTE VOLNA A NÉPEKET ÉS AZ UJONNAN FELBUKKANT NÉPEK NEM AZ ÉGBŐL POTTYANTAK. Igen ám, de az ember e meggyőző érv ellenére is valóban érezte mindig is a sötét, mély szakadékot; most arra kell gondolnunk, a bemixelt 200 év miatt".

Még egy bekezdést kell idéznem Hunniváritól: "Ebben is természetesen már megelőztek, mégpedig Newton Isaac, 1728-ban megjelent *The Chronology of Ancient Kingdom amended* című könyvével. Bár könyvét nem olvastam, nem is láttam, de a róla szóló kritikákból — hogy élete végén megzavarodott, mert háromszáz évvel közelebbinek gondolta a görög világot — elég világosan kitűnik, hogy fizikus lévén, természettudományi alapon "észrevett valamit." Sokak szerint több mindent. Már vagy húsz éve olvastam a *Science et Vie*-ben egy elmélkedést: szó sincs Newton aggkori elmezavaráról. Csak arról, hogy akkor a tudományos jelenségek leírására "már megint" nem a mechanika nyelvét használta, hanem a mágiaét!

A francia szerző szerint a természet dolgainak leírására három nyelvezet lehetséges: *mágikus, organikus és mechanikus*: "Newton »rendes« műveiben nem tett egyebet, mint ismereteit a mágia nyelvéről lefordította a mechanikára, mondja tudósunk, s én kapva kapok rajta.

(folytatjuk)

BOGDÁN LÁSZLÓ

Tűz

"Még nyílnak a völgyben a kerti virágok"

Azon az estén nem ittam. Vodka se, fröccsöt se, sört se; Zsófinak segitettem történelemből: Nagy István vajda, hőstettek, hazugságok, az örökös retusált tusák, a török sereg vonulása — felolvastam neki, Gárdonyi hogyan jeleníti ezt meg —; megképződött előttünk a sereg előtt járó vagy nyomában fosztogató gyűlevész tatár horda, amint fölgyújtanak egy falut. A hajlongó, kutyafejű lovasok, igen, amint dobálják a tüzes rongyokat a zsúfteledelekre, nyíllal lődözve a menekülőket: nőket, gyermekeket nyergükbe ragadva. Igen, a tűzvész elől menekülő tömeg és a különösen kegyetlen hódítók. A templomok zárt ajtaja. A várak. A vérbosszúk. A *történelem*. Ittam egy teát — kamilla, orbáncfű keverék —, naplóztam, olvastam Krúdy Pistoly történeteit, a telihold, igen, és a hős, aki habozás nélkül veti magát Kleofásné kakasa után is, amint a telihold sugárzásában megy az úton; vagy menekül?

És a nőket nézi a jó szagú, bár alacsony szobákban, ahol a tarka szőnyegek, régi fotográfiák között, kis díványon, zongora mellett pendergetik ábrándjaikat, mint fészülőködés után ujjai között kihullott hajszálakat, és hirtelen felcsap a tűz! Zuhanyoztam, elalvás előtt a régi Sztambulról olvasgattam. Az 1633. szeptember negyedik konstantinápolyi tűzvész rettenetes lehetett, Stephanus Keörebey de Várad, I. Rákóczi György fejedelm legügyesebb kapitánya látta a város égését, szemtanúja volt Bizánc pusztulásának. A tűz — jegyzi meg óvatosan s szűkszavúan — lobogott, mint a fene. Igen, loboghatott is. Rések támadnak a jelentésben, egymás csüggedt vagy elszánt arcába meredhetünk. Ösvények, rejtékutak, árkok. Igen: egy baltacsi főembernek egy *tisztátalan személy* — értsd: nem mohamedán — vajban halat rántván, valószínűleg figyelmetlen volt, és rögtön megtörtént a baj, már ha nem volt az egész szándékos?! De ez ma már mindegy. Röpködhetek a szikrák, mit lehet tudni? Mindenesetre rövid idő alatt oly hatalmas tűz támadt a tenger szakadékja felől (az a kapu és Csinbale nevű kapu között), amilyent elképzelni sem tudott volna senki hálódó.

Mivel pedig a tengernél tovább nem mehete, hát az várost szakasztotta keresztül-kasul, az városnak kerítésén is átaljövék, és felette nagy szélesen elterjedvén oly rettenetesség jöve ki belőle, amilyent — fogadkozik fejedelmének a követ — se azelőtt, se azután nem volt indításunk elképzelni, meg amúgy sem tudtuk volna?... Tombolt a tűz, megittam az utolsó korty teát, unottan kapcsoltam be az euro-ázsiai hazugságládát. Az egyik német adón — értesülhettem, miután beállítottam tizenöt perce, így bele is aludhatok akár, magától is kikapcsol, íme a technika előnyei, csodája — a konstantinápolyi nagy tűz kisebb testvére lobogott. Valamely amerikai nagyváros toronyházai éghettek, s hiába harcolt a hős tűzoltó, azt hiszem, Kurt Russell, de lehet, hogy tévedek, s tulajdonképpen olyan mindegy... Igen, élete kockázatásával is menti, ami még megmenthető. Itt aludhattam bele, a készülék csendben kikap-

csolt, álmomban sunyin lobogtak tovább a tüzek. Egy pusztán ültem, a sarkomon, a szelek fújtatását hallgatva. Bömböltek, mint a töketlen menyétek. Elképzeltem, hogy körülvesz a tűz — elvisz a gyorsvonal engemet is — és körül is vett, és a lángokból lassan bontakozott ki a tatárokat és a fogságukban sínylődő erdélyi rabokat is állandóan kísértő kutyafejű szörnyeteg dermesztő képe. Szemembe nézett. Sárga szemében lobogott a kétség, de mintha valami melakór is színezte volna, szomorú volt a szörny, de én nyilván álmomban sem dőltem be a cselvetésnek, tudván tudtam álmomban is, hogy ez az öslény a babonás tatárok szerint a pusztán él, öslakos és nehezen azonosítható, főképpen azért, mert meg sem lehet igazán látni, csupa láng a teste, és így könnyen elrejtőzhet a nap káprázata és a hold ezüstösen szitáló leplei közé, s csak akkor mutatkozik meg a maga elrettentően sivár, iszonyatos alakjában, amikor el akar ragadni valakit a maga imaginárius birodalmába, ami a pokol pogány neve. Tehát akik látják, már nem nagyon hasznosíthatják tapasztalataikat, mert elragadja őket, benyomásaikat tehát nem oszthatják meg senkivel. Igen, a tűz lángjai közül bontakozott ki ez a szörnyeteg. Beszél is hozzám, de szavait nem tudtam azonosítani, úgy éreztem magam, mint a kirgiz pusztán, amikor teveháton vonultak az énekmondók, és mondták fennhangon órákig a kirgiz eposzokat, s egy, egyetlen szó sem jött át. Köntösömbe kaptak a lángok, miközben bámultam a szörnyeteget. Valami kámszaszerű anyag lebegett rajtam álmomban, a szélben. Szerzetes lettem volna ebben a bizarr álmomban? Államfogyó? Mindenesetre égtem. A hajamba is belekaptak a lángok, amikor felriadtam, még éreztem orromban a sülő húsom összetéveszthetetlen szagát. Kati jött meg Szegedről, Boglár jól van, újságotla. Ho-

zott lapokat, unikumot is, ittunk egy kortyot, azt hiszem, de már nem vagyok biztos semmiben. Amikor visszaaludtam, mindenesetre a szörnyeteg még mindig ott illegett a pusztán, ahol én már lángokban égtem, s akkor először gondoltam arra (álom, nem álom, kereshetsz benne logikát), hogy mit is érezhettek az eretnekek, a boszorkányok, az inkvizíció máglyára küldött áldozatai, miközben égtek. Aztán változott a kép. Mégiscsak álom. Ne keress benne logikát! Én Konstantinápoly egyik terén álldogáltam elveszetten, a Haga Sofiából kicsapó lángnyelvek búvöltek el. Bámultam az égő várost. A lángnyelvek, mint kerengőző és önmagukba haló hős betűk fickándoztak előttem. Tetőről tetőre szökdeltek. Éreztem a tűz melegét is. Iszonyú forróságát. Hívását. S meghallottam megint a szörnyeteg hangját is. Csikorogva beszélt, mintha széljárta kamrában szölongatná a jóisten búvölő szélhangján az iszákba dugott s a kamra falán lógó tavalyi diókat. Jöjjenek! Hívott a szörnyeteg. Csalogatott. S nem értettem, mit akar? Elvégre szó nélkül is elragadhatott volna, egészen egyszerűen magával vihetett volna szörnyű honába, de valamiért ragaszkodott ahhoz, hogy én saját akaratomból kövessem őt, de erre én, bár megint tetőtől talpig lángoltam, élő fákllya, egészen egyszerűen nem voltam hajlandó! Még mit nem? Álmomban is meg voltam győződve, hogy igazam van, s lenéztem, sőt megvettem a kutyafejű lánglakót, hogy ezt nem érti meg. Csengetés ébresztett. A kaputelefon szólt. A doktor urat keresték megint hálátlan beteget. Javasoltam, talán ha a hetes gombot nyomnák meg, akkor talán... De nem értették. Beengedtem őket, kedvetlenül készítettem oda a kávé, s kissé energálsan kapcsoltam be a televíziót, és már nem is csodálkoztam azon, hogy a készülék egészen egyszerűen lángokban állt.

A film, az olvasmányaim alapján támadó kényszerképzetek és gyermeketegen kretén rémálmaim után mindez *mesterkéltnek* tűnt, csinálnak, megrendeztetnek!... Noha hamarosan kiderült, minden engem kísértő tűz közül ezen a reggelen ez volt az *igazi*! Igen, a Budapest Sportcsarnok égett, és a lángok fölött, a tiszta levegőben az ukrán puszták tatárokat kísértő kutyafejű szörnyetege is ott úszkált, zabálva a szikrákat. Világosan hallottam rekedtes hangját is. Gyere, mondotta, de én röhögtem és nem mozdultam. Nem is mozdulhattam volna, hiszen Konstantinápolyban voltam megint, égő mecsetek és lángoló tevék vettek körül, és én, végső szűk-ségemben, a kutyafejű szörnyeteget hívtam, jöjjön utánam, megyek, mindent, csak ezt ne, de csak a kaputelefon csergett egyhangúan, mint egy tolvaj szarka, már-már visítva, mint egy hasba szúrt disznó.

Valószínű, a doktor úr valamelyik hálátlan beteget jött megint bejelenteni, hogy köhög a *lú*, kornyadozik a *disznó*, esik le a *tehen* — s a képernyőn ismét lángolt a sportcsarnok, körülvettek a reális, olvasott, képzelt és álmodott tüzek, s a könyvespolcok négyszögében ott állott megint a kutyafejű szörnyeteg. Gyere, sugallta mélabús tekintete, nem érdemes maradni, gyere, és én megsejtettem, nincs mit tenni, előbb-utóbb láng leszek magam is, tűzből való, lobogó, siftergő lángnyelv, akár egy mamut manóspika... És sírtam.

2003. január 18.

Raffay Béla szobra

EGYED EMESE

Briszéisz XIII. Árész árnyékában

Az emberek nem akartak háborút. Még a vezér szónoklata sem győzte meg őket semméről, az első adandó alkalommal egyenként próbálták kerekelt oldani — vissza mindenki, afelé a hajó felé, amellyel érkezett.

Akkor következett a láthatatlan meggyőzés. Az égi hatalmak intrikája, fülbe sűgás, a hiúságra való apellálás, apró szavak arról, mit jelent a férfiaság, mi következik, ha, és mi, ha nem.

— A hadiparancs a leggyűlöletesebb, ami valaha eszébe juthatott a vezérnek. Ha az volt a célja, hogy görögök népesítsék be a várat és fogyanak a trószok, hagyta volna ki a várbeli asszonyokat a tervből: így csak a rúttság, az erőszakosság, a beszennyezés elve dühöng, hiába beszélnek a tisztességes táborok megmérkőzéséről, hiába nagy mesterességgel betanított lovakról vagy összeszokott gyalogosokról... Mészárszék, aljasság, ez az isten ellen való vétek.

Jobb volt, s ezért jobb volna a gyakorlás, akár a verseny is! Két okból rendeztek versenyeket a harcosok: ha unalomra voltak ítélve (mint amikor Akhilleusz neheztelt), és ha így akarták megtisztelni — ébren tartani — valamelyik elhunyt hős emlékét.

Sokat köszönhetek Kheirónnak, te is, apád is.

De lehet, hogy sorsunkban nem is egy Kheirón van — a jótévő több alakban látogatja esendő életünket. Tán boldogultál volna egyedül? Gondolj arra, amikor érted ment, hazahívott. De arra is, amikor gyermekként odafigyelt rád: a zenére is ő tanított. Hogy vethetné meg. De lásd — többen vettek részt abban, hogy olyan lettél, amilyen most vagy, és apád életét, meg a tiédet is számtalanszor megmentették. Nyilván nemcsak az életeteket, hanem a reményiséteket is. Tedd azt a barlangot a tisztelet helyévé és igyekezz felidézni eredeti szavakat... A gyógyítást eltanulni lehetetlen, ahhoz ő nemcsak tanult, hanem beavatott is volt, amit ki tudja, át lehet-e adni. Hogy te mit jelentettél neki, ki tudja. Ha maga nem beszélt róla, nem sok értelme van a kérdésnek. Rajtad kívül többekhez kapcsolódik a gyógyítás jótéteménye okán, s talán neveltje is van még. De legalább Phoinix veled tart, nevezheted testvérednek.

Mikor jártatok, vagy legalább te mikor jártál nála utoljára? Tartottál-e az ő tiszteletére vadászatot vagy legalább egy rövid esti zeneáldozatot? Üzentél-e neki legalább? Bár minden mester tudja, hogy a hála csak szó, olyan, aki jelentést adna neki, ritkán születik s rövid ideig él.

Nem hiszem el, amit a gyermekkorodról, az étrendről mondanak. Az beszélhet így, aki soha nem figyelte meg, hogyan él a remete, és azt hiszi, naponta ragadozó állatokat ejt el, vagy legalább vadkanokat, s hogy a vadak húsa teszi erőssé és legyőzhetetlenné a harcost. Hogy összeadódik benne a sok volt medve, oroszlán-, vadkanerő, s így aztán... Képtelenség, ezt a magyarázatot mondd másnak. Szeretlek.

— Asszonyom, már kétszer tévesztetted össze a nappalt az éjszakával, ne tedd tönkre a bőröd, a szemed fényét.

— Jól van, Kleisz, mit akarsz, bökd ki bátran.

— Agamemnonra nem figyelsz? Valami jót csak felfedezhetsz benne.

— Semmi közöm hozzá, és nem is lesz.

— Ezek a fogadalmak nem sokat érnek, és mi értelme a finnyáskodásnak, csak te látod kárát.

— Értem, miért vagyok itt: mert háború van, s a hites asszonyok távol maradtak, messzi tűzhelyek és a családi sírok, ékszerek közelében. De én a béke szerelmese vagyok s legalábbis időn kívül élek: ne emlegesd a háborút, mert minden nyomorúságomat az okozza. De többe mondok: nem arra születünk, hogy mindent elfelejtünk s lemondjunk az álmodozásról — Csak erre ne hivatkozz. A legnagyobb ellenségről beszélsz, emlékezz a példákra a hazug álmokról.

— De emlékezz az álombeli jóslatokra is: milyen elégtétel azokat igazán elfogadni, őrizni, értelmezni.

Ha most arra a rövid időre gondolok, a közvetlenség öröme jut eszembe. Valósággal elhangzottak ezek a szavak, vagy csak akartam? Ki tudja. Majd egy szigorú tanító fogja megfogalmazni, másra utal s ránk is igaz mégis, hadd jósoljak most az ő szavaival: hol emberhez, hol istenhez beszél: négy zavarója van lelki nyugalmunknak: a vágy, az öröm, a szomorúság és a félelem. (Mindezeket a bűnös zavarásokat átéltem, nem szabadulhatok tőlük!)... Miért mondd tehát nekem, hogy pillantásodban idők nincsenek? (Átélttem az időtlenségbe való zuhanást nem is egyszer, de most az öröm rigmusait faragva keresem magam a szétkallódó világban, ahogyan tudom, verssel, vallomással!)

Azt gondoltam: *e percben* — azt mondtad rá: *Örökre*.

Továbbfűzve a szót: nem volt könnyű ez az idő, megszoktam már, hogy hangos vagy írott szóval, de elérhető távolságban vagyunk egymástól, néha voltak bizakodóbb óráim, és persze úgy volt az, ahogy jöveddöltem, egyre inkább elbizonytalanodtam. (Ilyen volt az életem? Azelőtt? Vagy szinte ilyen?)

Ha az ősökre gondolok, a vétkeiket szerencsére nem részletezi a családi hagyomány, hogy ne szakadjunk el tőlük egészen. Pedig a távolabbiak, a szomszédnak nevezett tanúk, vagy csak az elszigetelt lezármazottak sok mindenről tudnak és a tévedések gyűjtögetésével vigasztalódnak, ha már a legendárium közös építésből rendszeresen kimaradnak. Mi persze nem emlegetjük sem azt, aki nem tud a bor szerelmétől szabadulni, és úgy lett magányos a legnagyobb városban, vagy az ősi tanyán, nem beszélünk a gyermekek előtt a sikertelen frigyekről: de nézd Péleuszt, vagy akár az Atreidészt.

Egymás mellé illeszttem a cserepeket, és más-más szavak, de ugyanazt a történetet mesélik. Most csak egy sorozat a szorongás ellen, csak képe a hangnak persze, csak karcot jel, de hinni akarok benne. Hiszek benne:

— Gondoltam rád sokat, érezheted is, hogy őrzöm a derű forrását és fényért fohászokdnam a közeledben.

— Kedvesem, annyira szeretem, amikor nevelsz, majd, ha ott leszel mellettem, akkor elmondom, hogy milyen szépen tudsz nevetni.

— Tudod mire emlékszem? Az ujjam emlékszik a szemöldöködre, a homlokodra. A távolság az, ami nehezé tesz mindent.

Vissszatérve a természetes értelemről és világosságról szóló érvelésbe: az istenség és az ember tudásának különbségét látom abban, ahogy Thetisz tűzpróbáját már Péleusz is félreértette, s hogy a nászon kívül valóban semmiben nem értettek egyet. S ez jó? Hogy a kapcsolatot a valamikori fellobbanás hősiesség emlékeztetése, ez az erény, ez az állam dicső biztonsága?

Hogy bűnösök vagyunk-e igazán, nem szűnünk meg elmélkedni róla, ha nem valljuk is be. A fohások keresik a jelentést s a megtisztulás formáit, de a régi teremtmények is keresték, nézd csak Akaszthoszt vagy a már emlegetett Kheirónt. Ha nincs bűn, mi végre a kegyelem, s kell-e megváltás a teremtésbe. Nem érdekel, milyen halál-nemben lesz vagy volt része a nyílt tekintetű Pelagiusnak, ismeretlenül is a táborába sorolhat.

XIV. Leánymesék

Kedvesem, üzenj legalább, hiszen édesanyád beteg, és bizonyára maga mellett szeretne tudni. (Nem Thétiszről, az ezüstcipel-lőjűről beszélek, persze, a halhatatlanok bármikor ott teremnek, ahol akarják, s nem fog rajtuk sem a kor, sem a baj; Melanippéről szólok.)

Megbeszéltük, milyen orvoshoz kellene mennie, remélem, nincs nagy gondja, ő mindig erős volt, s ha emésztette is valami, oly keveset mutatott kifelé. Tudom én, mit jelent, ha a fiút az anyja szólítja, ezért igyekezz bár azt üzeni, ha nem jöhetsz olyan messziről, de tudja, hogy csak vesztegetek, vár, emleget.

A futárnak tudnia kell, hol lehet szárazon, és hol vízen hamarabb érni a célba, Akhilleusz neve különben is minden kikötőben ismerős. A betegség hírével érkezőket a kalózok s a vihar szele se bántja, kérlek, Androsz, térülj-fordulj, ha jelent neked valamit a Peliadész neve s ez az erszény.

— Helenéről csak hallottam, ha talán valaha találkoztunk is, bizonyára valami nagy ünnepen lehetett, de olyankor nem jut a kis-ember a nagyok közelébe. Láttam azóta alakját, arcát szép vonalú festett korsón (no, azért lutophóroszon nem!), s ha rá gondolok, a gyermekleány jut eszembe: mi történhetett vele, ki vágyáz rá, mivé

serdül a hosszúra nyúló háborúzás idején.

— A leányka a rokonság udvarában nevelkedik persze. Szőke, mint az anyja, de talán komolyabb lesz és nem olyan éhes a szerelemre.

— Törődnek vele igazán? Tanítják valamire? Van pártfogója, őt iskolába is befogadnák.

— A leányka nevelése csendben történik. Ő éppen a papnők seregébe vágyik, és van is, aki egyengesse útját. Ha akarja, anyja bűneit is leimádkozhatja akkor, és szépsége közelebb viheti a közömbösek a hit rendteremtő lényegéhez. Hallunk még majd róla, bár ne árnyékolná be semmi az életét. Az anyja? De hiszen nem sokat fáj a feje az otthon maradtakért. Az ékszereiről is hallottam.

— Az van másnak is.

— Olyan nincs, mint neki. Azokat Priamosztól kapta, ne legyen neki nehéz az elválás az otthoni tárgyaktól. Aprólékosan kimunkált füzéres homlokpánt, függők, nyakék és karperecek színaranyból, de ne irigyeljük az arany ékszert, sok vér száradt azon. Lehet, hogy már el is menekítette a városból. De ékszer nélkül is híressé tette ragyogó termete és fehér arcüre. Megindítja a kételkedőket is, bár kétségtelen, hogy a háborússzerzés bűn.

— Ő csak azt hajtogatja: Nem tehetek róla.

— Értem... De miről nem tehet?

— Arról, hogy végleg hatalmaskodott hűségén s eszén Aphrodité.

— Arról, hogy nem ér véget miatta a háború. Ha akarod: fogalmazás kérdése. Figyelj csak, róla, nem is másról szólnak ezek a verssorok, s mint a jól talált töredékek — elevenbe vágnak. Az érzélem pusztító hatalmát is mutatják:

Troja szent várát aki tönkretette,

Gyermekeivel nem, szeretett szülőkkel

Nem törődött, ment, hova vitte Küpriszt

Őt, a szerelmest...

— Ne vesztegessünk rá több szót, nem tudja, mit tesz, nem fél senkitől. Az ilyenek érik a legnyomorultabb véget. Férfira vágytak s férfi kezétől fognak siralmasan elpusztulni.

— Fogolymadarakat hoztak az esti lakomához, asszonyom, és jóféle kenyeret küldtek a halászfaluból. Holnap friss hal is lesz.

— Tegyenek el belőle hidegre, nekünk most elég a kóistoló. Kár, hogy csak magunkban költjük el a vacsorát. Hiszen talán Ilion alatt a harcosok álló napig sem ehetnek.

— Még Patroklosztól sem jön üzenet.

— A mi sorsunk a várakozás és a félreérthető csönd. De holnap, ha alkalmas lesz az idő a vásznak, fonalak fehérítésére, magam is kimegyek a patakhoz. Ott is lehet beszélgetni. Jó, hogy itt vagy, Neiszthra, a közelemben. Mitévő is lennék nélküled.

— A madarakat tisztított gyökérrel és mézzel kell megfőzni, aztán letakarni bazsalikommal, szárított és fehér borbá áztatott

gyümölcsökkel. Anyámtól így tanultam Mütilénében.

— Olajat nem használtak?

— Ehhez olaj nem kell, mellé lehet tenni akármilyen olajbogyót.

— Keveset tudok Briszéiszról, de a keveset is megosztom veled. Lányai felserdültek, még nem hagyták magára, de már nem tőle függ a biztonságuk. Jól emlékszem, miket mondott nekem róluk az együtt töltött időben.

— A lányok ketten vannak, a nagyobbikat nevezük ez alkalommal Asztreisznak. A kisebbik Emüoné. Emüonét a tavasz hozta, valljuk csak be: könnyek, elvágyódás percei közé. Csupa mosolygás volt, és mint a tavasz: felderítette a körülötte levőket. Egyéves korában próbálta ki először a sírás zsaroló módszerét, de csak azokat ejtette kétségbe végtelen kiáltozásával, akik nem ismerték eléggé. Nem vették ölbe eleget, nem beszéltek hozzá halk, mélyhangú, végtelen muzsikájú szavakkal.

Később ő egymaga fedezte fel a világot! Leghamarabb a madárszót, aztán az ablakon beáradó bármilyen muzsikát. — Mi az? — kérdezte. — Mi az? — és figyelmes arcot vágott, fülelt mulatságos odaadással.

Akkor vittem el őt a törekeny Frannóhoz, aki aztán több is lett a számára zene-tanárnál. Kezdetben egyszerű kis mozdulatokat tanult, hiszen maga sem volt nagyobb egy hangabokornál. Át tudta adni a pengetés titkát nényének is: a lant húrjaiból kibővült ismerős gyerekdal közös ügyük és örömük lett napokig.

Orbán István grafikái

KIRÁLY LÁSZLÓ

2003. március 26.

Reggel kezdenek eltűnni a dolgok.

Hová rejtették a harisnyát?!

És a gatyámat?

Egyáltalán: miként mászkálhat büntetlenül

ennyi felpár zokni egy becsületes házban?

Még a cipők is rejtőzködni kezdtek, hallgatagon.

Ingeimről leválnak a renitens gombok.

Évekig nem lesz idő visszacsálni őket.

Csak dühöngünk, vicsorgunk a világok ellen.

A fene-ette kávéfőzők ellen.

Ki innen, el innen, bárhol!

A szerelem se látszik — mint a levegő.

Csak épp jelen van valahol.

Meglehet estére látható lesz.

Ó, az este más.

Estére megkerül a bicskánk.

Elő ölalkodik hétmérföldes csizmánk.

És a tarisnyánk.

S még a szép üres lap is valahogy betelik

szébbnél szebb, nemes krikosz-krakszokkal.

Kezdjük este a napot, édeseim!

S ha lehet, vasárnap.

Este még öldökölni sincs kimondott kedvem.

Meglátszott rajta korán, hogy hajlama van a művészetekre, de gyakorlatias észszel is megáldotta a teremtet. Ma mindezek közül legfontosabb mégis a lant, azt már évek óta tanulja, csak hogy mesterét, a törekeny argoszi asszonyt leteperte a betegség. Most a mestermű előtt új tanító után kellett nézni.

Siratta a régit?

Nem mutatta, de nem lehetett könnyű nélkülözni a megszokott megnyugtató, eligazító feddésért is szerető szavakat. Elmúlt körünkben, de a hangszere itt maradt, és kis ideig azon játszhatott a leányka, persze a tárgy csak tárgy, az emlékezésről pedig sok mindent mondtak már, de hogy bénító lehet, azt restellik a grammatikusok részletezni: pedig az, nehézzé belőle felocsúdni.

Van olyan betegség, hogy jelt ad magáról, riadalmat kelt, aztán egy darabig, évtizedekig is akár — rejtőzködik, azt is lehetne hinni, hogy elmúlt. Közben alattomosan pusztítja a test részeit, néha sápadtságot, fáradékonyságot, ingerlékenységet okoz, máskor csak van — az étel kevésbé ízlik, és a világ egyre több dolga tűnik teljesen fölöslegesnek annak a számára, akiben ott lappang...

Hol van ma ez a mester? Ott, ahol az elmúltak. Ő éppen ciprusfa és tölgy közelében, sírjelet is kapott a város kerített részén. Abban a városban, ahol született s ahova ritkán látogathat a tanítvány.

Az ujjak rendje. A néma játék hangszer nélkül is, csak úgy ujjakkal a könyök magasában. Új hangszer kipróbálásakor a legnehezebb akkordok. A titkok a hangszer és megszólaltatója viszonyáról, a zene belső arányairól és varázserejéről: átadott tudományából ilyesmik maradtak, mint csak a rézműves és karcsú láda az asztalosmester után. Pihenjen békeségben.

SERÉNY MÚMIA 230

ha majd minden rabszolga nép
jármát megunva olajra lép

szerkeszti:
Fekete Vince 2003

BÖLÖNI PÉTER

A második váltás hazafelé

És kizuhan a megszokott keretből,
át a kirakaton,
a villogó színes képernyőn
és a műsorvezető száján.

Egy dagadó keblű izompacsirta
nővé változott és sipítva kéjelgett
egy szemüveges könyvelő oldalán.

Arcán esőcseppek,
a kedves ölén ártatlan folyó fakadt
és vízeséssé vált a hófehér köveken.

Májusban történt

Csak álltam ott és néztem,
hogy a nyár leszállt a földre
és felégette az udvart.
Az ég mocsanatlan kékségét
nem borzolták renyhe fuvallatok.

Nem sejtettük, mi következik.
Az ajkáról lefoszlott a szó,
bőrünk csodák tükrében ragyogott,
hogy teste fénybe öltözött
az udvar közepén
és lassan felemelkedett.

Alíz színeváltozása

Alíz lépteihez a föld kicsinek találtatott,
tekintetét a nap túlragyogni túl halovány,
midőn planétákon szökkent,
csillagok fényét szórta a végtelenbe
a világegyetemet bejárva,

s felébredt lágyan remegő béke semmi-lugasában,
ajkán puha csókok emlékét dédelgetve
várta barbár ostromok hajnalát.

Hogyan, amikor nem tudtuk

Látnod kellett volna,
mily gyönyörű voltál.

De nem bíjtál belém,
hogy szememen át nézhess
magadra,
és a véleményemre sem voltál
kíváncsi.

Mit mondtál volna, ha...
én megmondtam.

Így aztán egyes szám
harmadik személyben voltam
kénytelen magunkra tekinteni.

Azok ott ketten nem szolgák voltak,
rabszolgái csupán a testnek.
Térdeltek, mint mikor bálvány előtt.

Arctalan torok kántálta az utat
bűnös Babilonig.

Elkésett sorok

Apám nyomát kutattam
a világegyetem szélén s hosszán,
utaztam csillagkapukon át
a végtelen pereméig.

Apám kijelölt mennyországa
egy garázs volt, pedig viszonya
a gépekkel felemásnak
volt mondható.

Egy hónapja már,
hogy felmondott, közölte
az angyalszárnyú autószerelő,
s új utaknak vágott.

Az utolsó hajnalok veled

Ez a hét nap a csodálaté volt,
hét szerelemmel kifestett nap
és hét szerelemben lebbenő éjszaka,
áradó hódolat bőrdnek,
arcodnak, ölelésednek.

Ennél többet nem is kérhettem volna,
hiszen nem mondhattam nemet neked,
és nem mondhattam nemet magamnak sem,
erősebb volt minden kísértés.

Majd elhalványultak sorra,
és rádöbrentünk, nincsenek szavak,
csak apró, üres mondatok.

Hajnalban az angyalok

Ki látta volna —
hiszen hajnalban történt, a nap csupán
színes vetület az ég peremén —
az angyalok röptét a tetők felett,
a megvilágosodás magvait hintették
a macskakövekre.

Ki hitte volna —
hiszen álmukban férközött beléjük
a felismerés —
hogy számolatlan bűnök feloldozását
hordozták az álmok
tágra zárt szemhéjak alatt.

S ki gondolta volna,
hogy ily gyorsan felejtenek.

GABRIEL CHIFU

A sivár út

Olyan sivár úton ballagok,
hogy magányomtól s félelmemtől
nyomaim azonnal elmosódnak.
Annyira sivár út ez,
hogy kétségbeesésemről
az éjszaka elsuhan fölöttem.
Ezt az utat még a köd is elkerüli,
mert színtelen világban vezet át.

Évszak nélküli időből kiszakadt út ez.
Emberi nyelvre lefordíthatatlan s nehezen járható,
mintha kőbe vájták volna valamikor.
Vajon ez az út látható-e az Olümposzról?
S istentől az énig vezet?
vagy álombeli volna és sehova se visz?
Üvölt rajta a semmi.
De ez mégis az én belülről fakadó végtelen utam,
amely vakon vezet engem a szavak nélküli örökkévalóságba.

Ezen a sivár úton néha megjelenik
az égből egy sárkányfarkú és angyalszárnyú szörny,
aki szigorúan figyel engem.
Arcát nem látom, olyan távol van,
s azt kérdezi: Hiszel?
Hiszek, válaszolom, s akkor kinyílik a bezárt kapu,
de én már egy másik kapu felé tartok
e pusztaságba olvadt úton.

Hirtelen fényes lesz sivár utam,
(mintha kigyúltak volna szavaim),
s látom az égből szigorú őrt,
az angyalszárnyú szörnyeteget,
aki olyan, mint én,
s rájövök, hogy e sivár út
egy vég nélküli fejsze éle,
ami lassan, ezerszeresen szeli át a szívet.

GORON SÁNDOR fordítása

SIMÓ MÁRTON

A bozgor

Avagy kísérlet egy szó értelmezésére

Több szótárt is végiglapoztam, de egyikben sem találtam meg a bozgor* szó etimológiáját, pedig abban a kisebbségi létben, a helyi többséggel való érintkezés során elég gyakran találkozom ezzel a kifejezéssel. Úgy bukkant fel, mint több évtizedes szünet után egy-egy barátnak tartott népbetegség kórokozója, amely ellen már védőoltást sem adnak, mert annyira közönségesnek és túlhaladottnak, annyira legyőzöttnek ismerik a közegészségügyiek, hogy teljesen megfigyelkednek róla... Úgy bukkant fel, mint valamilyen veszélyes gyom, mint a parlagfű, de olyan változatban, amelynek pollenje arra való, hogy csak bizonyos embereket sértsen, hogy csak a genetikailag és lelkiileg valami máshoz is kötődőket pusztítsa.

Kezembe vettem időnként az Idegen szavak és kifejezések szótárának több kiadását, a Magyar helyesírás szabályait, az Er-délyi magyar szótörténeti tárat és A magyar nyelv értelmező kéziszótárát is, de mindenik (ál)szemérmesen siklott át rajta, pedig némelyikük a tabuként kezelt kifejezéseket is közölte, minden formában úgy, ahogyan tény- leg (népiesen) megnevezik (mondjuk) a némi aktust és a benne részt vevő szerveink nevét is...

És úgy véltem, hogy ez az elhallgatás — a bozgor* szó esetében — egyszerű kibaszás...

I.1.

Talán csak négy éves lehettem, amikor először hallottam a szóban forgó kifejezést, és azóta hajtott a kíváncsiság, hogy megtudhassam pontos jelentését. Hiába kérdeztem meg azonnal, ártatlanul a talán két évvel idősebb gyerektől, akivel együtt játszottam, mert ő csak megállt egy pillanatra, rákuponrodott a homokozó betonperemére és vigyorgott szemtelenül. Undorító volt ez a vigyor, azonnal sejtettem, hogy itt valami primitív dologról van szó, valami ismeretlenről, amit a felnőttektől kell majd megtanulni... Ott is hagytam a játszótérrel és hazarohantam...

Apám nem lepődött meg túlságosan. Úgy látszott, hogy alaphelyzetéből eredően készült erre a pillanatra, hiszen maga is átélhette ezt az élményt — tudtam meg évekkel később —, amikor az egyre nagyobbra duzzadó bányaváros lakossága változni kezdett, amikor kiöregedett a régi lengyel, cseh, szlovák, cipser bányászok utolsó nemzedéke — Polareczky, Falticska, Tarnowszky, Ziller és még jó néhányan —, s helyükre másképp viselkedő és másképpen beszélő fiatalok kerültek, új vezetők ültek be az irodákba, s a fáradt-olaj-szagú boltokat is más alkalmazottak vették át, miután Zuckerék és Schwarcék — úgy 1968 táján, amikor A majmok bolygója című filmet vetítették a mozikban — kivándoroltak Izraelbe...

— Ki mondta? — kérdezte, mire én azonnal rávágtam, hogy a Bonta gyerek.

— Az a cigánypurdé?! — kiáltott fel apám meglepetten, szokatlanul hangosan, úgy, olyan hangerővel, ahogy én öt máskor még nem hallottam, mert szelíd ember lévén még a fizetésnapj italozásokon sem vett részt,

amikor a csak egy-két deci pálinkára, sörre betérő kollégák — csak úgy szórakozásból — rendszerint összetörték a berendezést.

— Szóval az a bitang? Nem kellene véle játszanod! Érted? De nem baj, elrendezem én a dolgot... — mondta valamivel halkabban.

Soha nem tudtam meg, hogy miként történhetett a későbbiekben ez az elrendezés, de biztos, hogy nem tartottam be az apai tilalmat, és néhány — talán két-három — nap múlva ismét szóba álltam a Bonta fiával, aki ekkor szívesen ideadta a kis lendkerekes autóját, azt a pirosat, amelyik hasonlított a nagybátyám igazi luxuskocsijára. (Akkor még nem tudtam elolvasni a műanyagból fröcs-csöntött alvázról, hogy Wartburg 1000, 1:50 és Made in GDR, s azt sem tudtam, hogy máshol az ilyen méretű gépkocsi-makettet mecsboksznak hívják.)

Jó volt játszani az autóval, az biztos, s a Bonta gyereke is szállíthatott homokot az én kis szekeremmel, amely elé két pléhgebét gyártottak, és úgy működött, hogy haladás közben a lovak le-fel mozogtak, s úgy tűnt, mintha vágtatnának a terüvel...

Harag nem volt.

Úgy látszik, hogy éppolyan hirtelen, ahogyan sérül a gyermeki lélek, pontosan olyan gyorsan el is felejt a rosszat, s a következő napon ismét ugyanolyan ártatlanul és gyanútlanul nyílik rá a világra, mint azelőtt. Több alkalommal, sorozatosan megismétlődő eseményeknek kell bekövetkezniük, hogy a sértődés és a tartós félelem kialakuljon. Tartósan olyan környezetben kell élnie az embernek, hogy a szorongás folyamatosan jelen legyen és jelen is maradjon az életében...

II.1.

1918 késő ősze van, úgy látjuk, egy szekér halad Felsőszeli határában, Nádszeg és a Kis-Duna felé, Szerdahely irányába. A szekér derekában sietve összedobált batyuk, bőröndök, kosarak magaslanak, s a csomagok, dunyhák és pokrócok között fekszik egy fiatalasszony. A szekér mögött fáradt cseléd-lányféle és egy idősebb férfi ballag. A ló is ugyancsak elcsigázottnak látszik, de biztatás nélkül lépeget az éppen felolvadó jeges sárban, akárcsak a két gyalogos, olyan tempóban — sem lassan, sem sietősen —, mintha tisztában lenne azzal, hogy a cél messze van, valahol túl, jóval túl van Szerdahelyen, s nem tudni, Győr, esetleg Komáromig vagy Pestig kell-e eljutniuk... Annyi mindent beszélnek az emberek, hogy nem lehet eligazodni a sok szóbeszédén, van, aki azt mondja, hogy Győr felé nem szabad menni, mert ott éppen harcok folynak, Komáromban tótok vannak, Pesten pedig nagy az éhínség, teljesen bizonytalan állapotok uralkodnak, románok garázdálkodnak a városban, nincsen közvilágítás, s a vasút sem működik...

A nyomokból ítélve több szekér is elhaladt, le, dél felé, de sehol egy árva lélek, akitől legalább kérdezni lehetne valamit, hogy lehet-e, hogy érdemes-e arra haladni. A férfi időnként megállítja a lovat, közelebb megy, igazít valamit a hámon, istrágon, pedig tudja, hogy fölösleges, csupán megszokásból cselekszik, mint aki félti a lovat... — Bírod-e még? — kérdi a fiatalasszonyt. — Még bírom — hallja a választ, de a halk szavakból már sejteni, hogy éppen csak megvan, éppen a határán billeg a rosszullétnek, aztán Margit-ra néz, a süldő lányra, aki rokonként sodródik velük, s most egyben cseléd is, amolyan

mindenes, személyzet, a személyzet, aki e családtöréddel hánódva még emlékeztet valamicskét a békebeli tegnapi. Margit arca megnyúlt a fáradtságtól, a koplalástól, s mintha koravén lenne, szeme körül sötét karikák sejlének, s egy-két ránc is beleszakít a tegnap még hamvas gyermeki arc pirosába... — Felülhetnél a szekérre — kérleli némi határozatlansággal a hangjában. A leányka ezt azonnal megérzi, eszébe sem jut engedelmeskedni, továbbra is hátul marad, támaszkodik a saroglyára, tolja is, mintha tőle függne, hogy a ló el tudjon újra indulni az őszi sárban.

Talán éppen dél van, valahonnan harangszót sodor a szél, és a hegyek hó szagú lehetete is közelebb lopódzik a gyenge légmozgással. — Ma éjjel havazni fog, a fene egye meg — mordul a férfi, s a ló, mintha megrettenne a hangtól, mintha menekülni próbálna a havazás elől, ismét nekiveselkedik. A kerek ide-oda imbolyogva csikorognak a kavicok között, minduntalan besüppednek a pocsolyákba, de mégis fordulnak a ragacsos masszában, s a jámbor igavonó aprókat lépegetve halad.

A távolban, jobbról, nyárfák sora látszik, mögötte talán a Kis-Duna ág, majd, balról, egy tanyaszerűség, olyan két-három kilométer távolságban talán, de nem látni még ekkor, hogy füstöl-e a kéménye, hogy kiszaladnak-e a kutyák a közeledő elébe, hogy lakják-e emberek? A harangszó is szétfoszlik, csak a paták cuppanása s a kerekék monoton csikorgása hallszik a kora délutáni csendben...

III.1.

A várakozás a legrosszabb, főleg akkor, ha hosszú napok és hetek telnek el eseménytelenül. A telefon is süket, csak örök fenyegetésként lapul a sarokban.

Rendszerint hajnalban érkezik a futár, általában hat és fél hét között, négy vagy öt perccel később, ha 5 óra 30-kor indul, akkor 6 óra 14-kor, vagy pontban negyed hétkor itt kell lennie. Az egyik legény, aki a leghátsó ór helyen áll, egész szolgálata alatt azt a pontot lesi, ahol fel kell majd bukkannia... Hallja az alig érzékelhető lábdobogást, néhány másodperc, s már ott is a közelben, megérkezik, halk jelszót váltás, és bent van a dekungban.

Minden reggel ugyanaz a megszokott eseménysor zajlik le: átadja az élelmiszer-fejadagokat, a lőszert, ebből jó sokat, mert az ilyenkor bőven érzékelik, az elmúlt hetekben annyit felhalmoztak, hogy talán a háború végéig is elég lesz, ha nem vezényelnek újabb támadást. Szóval: ha itt van a futár, akkor valakiket ismét hátra kell küldeni néhány napra, hogy pihenjenek, vakarják le a mocskot magukról. Újabban nincsen panasz emiatt, mindenki kívárra a sorát, de ha szükség, a gyengélkedőket külön vita nélkül viszza lehet bocsátani pár napra a törzshöz...

Az állandó készenlét teljesen megváltoztatja az embereket, már nem az eltávozás vagy a szabadság, a levél vagy a csomag a legfontosabb, hanem maga a harc, a korábban gyűlölt embervadászat a lényeg, amikor a tüzéségi ösztön után a fojtogató füstköd mögött csatárláncba fejlődve ki kell rontani a fedezékből, és hol földre vetődve, hol néhány lépést előrerohanva szembe kell állni a sorssal. A halál olyankor mindenütt ott van: előlről, balról, jobbról, hátulról érkezik, de

>>>>> folytatás a 10. oldalon

>>>>> folytatás a 9. oldalról

megszűnik félelmetesnek lenni, közeli és olyan természetes, mint minden egyéb, ami az élethez tartozik. Nincsen félelem, nincsen döbbenet. Az idő múlása is megváltozik.

Senki nem gondolt arra berukkoláskor, hogy néhány hónap alatt ennyire megváltozik...

A roham előtt mindig csend lesz egy pillanatra. Az ágyúk elhallgatnak. Nincs puskaropogás. Csak a szív zakatol, dübörög a dobhártyákon... A fegyverek csöve előre szegeződik a cél iránt. A szem élesen figyel, százszorosra erősödött optikával lesi a célkeresztet, hogy mozdul-e valami, mozdul-e valaki odaát, ahol az ellenség fészkel... A szakasz, a jobbszárny, a balszárny, az egész század egyetlen hatalmas test... A parancs olyan, mint az idegpályákon végigszaladó jelzés, mint a villamosság: a pillanat törtrésze alatt eljut a hatalmas test minden ember-sejtjéig.

Érezni lehet olyankor, amint a sok-sok kéz egyszerre rántja a zárdugattyút, érezni azt is, amint egyszerre lendül, ugrik a sok csukaszürkébe bújt alak, előredőlt testtel, mintha ugyanezt tenné immár sok száz év óta, s csak a harc iránya, a fegyver vasa cserélődött volna a nemzedékek váltakozása során... Mert: megtanulták a harcot; úgy érzik immár, mint az anyanyelv furcsa zöngéit, mint az ekevas mocanását a tavaszi földben, mint az izzó vas engedelmes görbédését a kalapács súlya alatt, mint az ólombetű csókját a szűz papíron, mint a tenyér érintésétől búcsúzó téglát az emelkedő falban — egy mesterség a háború is, gondolják ilyenkor, s arra vágnak, hogy becsülettel elvegezzék a gyilkos munkát...

Nem jut eszükbe ilyenkor, hogy talán az lenne a vétke, aki rájuk szabadította ezt a tudást, de az sem, hogy ugyancsak imával, szenteltvízzel, áldással és szeretetből indult a szemközti had is, csak az a fontos, hogy halált osztva lehessen elesni, vagy legalább megsebesülni, fogságba esni, esetleg — győzni... A győzelem lehetősége ilyenkor mindig a legtávolabbi zugában lappang a csökevényesre zsugorodott léleknek, hisz tudják, hogy lehet ugyan győzni egy csatában, háborúban is, de a békét úgyis azok nyerik majd, akik mindvégig fehér és zöld asztaloknál, távoli városokban dőzsölve kuporognak, és pénzt keresnek ebből az üzemből.

De parancs nem érkezett ekkor sem. Maradt minden a régiben. Mindenki ott gubbasztott a helyén, abban a hosszas várakozásban, amelyben századszor is előkerülnek az agyonolvasott levelek, az a néhány fénykép, amelyeket pénztárcában, zsebben, gatyá korcában, csákóban elrejtve hoztak magukkal e távoli harctérre...

És az emlékek, a szívben megőrzött tegnapok villantak elő, pár töredék abból a néhány békeévből, amelyben felnőttek a háttország valamelyik csendes, immár nagyon távoli zugában.

Tulajdonképpen megannyi apró semmisség csupán, amelyek más számára nem fontosak és nem is emlékeztetések talán, s mintha létezők sem lettek volna, úgy elillanhatnak őrzőjük tovaszálló lelkével, egy óvatlan pillanatban, bármikor, a hosszú éjszakák során át szövögetett tervekkel együtt, szét-szaggatva egy becsapódó srapel szilánkjaitól, hogy csupán néhány bűzölő húscsapat, letépett végtag marad az egészből,

s talán hírvivő sem lesz, aki majd elmesélje, hogy ki is volt néhai Szabó Sándor honvéd a 6. század hármasszakaszából, aki 1917. november 17-én éjszaka esett el, és azt sem, hogy kinek szánta volna harctéri emlék gyanánt azt az ágyúgolyó-húzlóból összetakolt szelencét.

IV.1.

Annyira más volt ez a kisváros, amikor hat év után ismét hazakerült, hogy csak nagy nehézségek árán ismerte fel a régi helyeket. Időközben teljesen átépítették a Petőfi utcát, a Kossuth Lajos utca mindkét oldalára tízszintes tömbházakat emeltek, a Bem tér eltűnt, helyén egy hatalmas, rusnya hodály emelkedett S PERMAG Z N felirattal a homlokzatán, a régi főtérrel odalett a Városháza, a Vigadó és az Arany Sas szálloda épülete is, csak a déli oldalon maradtak meg a jobb időkre még emlékező régi bérházak.

Az egykori főteret (mindenki "csak" a Széchenyinek hívta, dacára annak, hogy a hatalmat bitorlók valami más nemzetiségű hősről nevezték el) egybenyitották a korábbi Bem tér maradékával, egy hatalmas placcot alakítottak ki, ahol elfért vagy negyvenezer ember, ha szükség volt a gyökeréig ocsmány rend igazolására szervezett (önkéntes) szélelőszakra. A keleti szakaszra új megyeház került, vele szembe a felügyelőség, de hogy a népnek is jusson valami, elébe egy munkásforma szobrot ültettek, valami annyira félreérthetetlen pozícióban, hogy a leleplezés másnapjától már nagyon frappánsan Szaró Bélaként emlegették...

Tudta, hogy a helyiek joggal utálták meg a teret, azt a környezetet, s a szobrot, már az avatási ünnepségtől kezdődően, hiszen mindenkit odatereltek, aki élt és mozogni tudott a városban — már előtte sem volt vagy három napig tanítás az iskolákban —, mert kis zászlócskák lobogtatását kellett gyakorolni; a gyárakban előbb minden gépet zöldre festettek, piros muskátlikkal díszítették az átlátszóra mosott ablakokat, és fehér jelzőcsíkokat húztak a gépsorok közé, aztán — pánikszerűen, váratlan utasításra — a gépeket szürkével fújták le, a jelzősávokon sárga festékkel ment végig a csíkhúzó-gép, a muskátlik pedig közben — szegényükben — elhervadtak... Az emberek szívből utálták a kinti felhajtást, a vezérekre való várakozást, utálták a helikopterekkel fejük fölött röpködő elvtársakat, és — a maguk módján — tiltakoztak is, ahogy tudtak: előkerültek időnként az üvegek, kézzől kézre jártak, körbe, körbe, aztán újból, és hiába nézték innen-onnan rosszállóan leskelődve ezt az italozást a feltűnően új overallos kollégák, ők még véletlenül sem kaptak a pálinkából... Aztán emelkedett a hangulat annak rendje-módja szerint az emelvényen is, egyre nagyobb hévvel szónokoltak, énekelni kellett, de az internacionalista gajdolás helyett mintha azt lehetett volna hallani, hogy "... elfogyott a regimentje... azt üzeni ... mindnyájunknak el kell menni... éljen a haza", de ott fent másképp hallatszott minden, mert az első sorokban éljenzők, akiknek új lakáskulcs volt a zsebükben, s akik a párt jóvoltából immár itthon érezték magukat, túlharsogták őket...

Nem találta a helyét, hiába bolyongott esténként a néptelen és kivilágítatlan utcákon, hiába kereste a megszokott kocsmákat és boltokat, a régi iskolatársakat, alig-alig talált meg valami keveset a serdülőkor felső határán hátrahagyott emlékekből.

Mintha eltelt volna vagy harminc esztendő, olyan nagy volt ez a változás, s ekkorát csak úgy lehetne elviselni, ha pozitív előjelűek az eredményei, ha az igazi alkotókedv, a pénz, a jó ízlés fogalmazná át a várost, úgy, hogy az új mellett fényleni engedje a régit, vagy legalább hagyja átderengen az ódon városmagot, amelyik egy letűnt időn, több tovaködlő évszázadon át hozza ezt a helyet, a hely szellemét, s ahol a homorúra kopott macskaköveken visszahallani még a valamelyik háborúba menetelő helyi gyalogezred robaját, amint masírozik felszerelve, századonként, és rendezetten vonul az állomás felé, s ahol a fényesre kopott-vékonyodott érckilincseken vissza lehet idézni az elődök kezének melegét, s ahol a lámpavasak kovácsolt indáin még ott a régi szövőtnékorma, s a sétatér juharfáinak égvgyűrűiben pedig ott van egy igazi (békebeli) tavasz emléke, amikor egy fiatalember azt ígérte volt az egykori úrléánynak, hogy hamarosan visszaszajon...

Hetek teltek el, talán hónap is vagy kettő, de mégsem sikerült felújítania a régi kapcsolatokat. Nagyon ritkán találkozott ugyan ismerősökkel, megállította őket, köszönt, ők is visszaköszöntek, aztán sietősen továbbhaladtak, mintha félnének, mintha kerülnék azt, hogy egy kézfogásnyi pillanat után egyéb is következzen. — Köszönöm, jól vagyok... A körülményekhez képest kitűnően — válaszolták, ha érdeklődött. Vissza nem kérdeztek, mintha a kötelező udvariassági formát is kerülnék. Furcsállotta ezt a viselkedést. Először arra gondolt, hogy csak egyesek, de aztán rájött, hogy tulajdonképpen minden régi ismerős hasonlóan viselkedik.

Egyik délutánon ment haza a lakása felé, a főtérről járt, a megmaradt régi ház sor előtt, ahol utcára nyíló kis helyiségben kávézó működött, amikor meglátta Bekecsit, aki ott ácsorgott türelmetlenül épp a bejárat előtt. Valósággal belebotlott. A kis nyeszlett ember szemmel láthatóan örült a véletlennek... — Szerbusz — mondta szertartásosan, majd: — Szerbusz, kicsi barátom! Régen láttalak! — Igazad van. Sokáig nem voltam itthon — válaszolta kissé csodálkozva, hogy lám, valami csoda történt, ez a pökhendi alak előre köszön. — Vársz valakire? Bekecsi nem mondott semmit, csak sejtelmesen vigorgott. Hirtelen benyúlt a kabátja zsebébe, kotorászott, majd kigombolkozott, s a zakója zsebeit is átkutatta, aztán előhúzott onnan egy doboz gyufát. — Van egy cigid? Kivette a cigarettatárcáját és átnyújtotta. Bekecsi forgatta az ujjai között a sárgarézből dobozkat, de az nem akart kinyílni. — Ott alul kell megnyomni, azt a bütyköt, megnyomod és eltolod — magyarázta, de a tető ekkor sem nyílt. Visszavette (azt a felét tartva felül, amelyen tölgyfalevél-koszorúból mintázott keretben látszott a felirat, hogy HARCZTÉRI emlék — 1917.), s jól begyakorolt mozdulattal húzta meg hüvelykjével az alig látható pöcköt, s a fedél azonnal kipattant. — Parancsolj. Szűrőst kérsz vagy szimplát? Bekecsi reszkető kézzel nyúlt a cigarettá felé. — Szimplát. Az a jó, a jó erős szimpla, ha már szívjuk... Mindketen rágyújtottak. Csendben álltak egymás mellett egy ideig, mintegy bevezetve a következő fejleményt. Régen találkoztak, de tudta, hogy mi következik... Bekecsi — régi szokása szerint — szívott néhány füstöt, majd vett egy mély lélegzetet, csak levegőt, visszaszívta levedző orrából a

taknyot a torkába, és köpött egyet oldalt, a bejárati lépcső és a ház fala közt összetolt kásás hóba, aztán hirtelen megkérdezte: — Olvastad-e? — Mit? — A keddi számban, az ötödik oldalon. — Akarod, hogy őszinte legyek? Nem. Nem olvasok újságot, mert nincs értelme. Mostanában semmit sem lehet megírni. — Pedig jól odamondtam nekik! Oda én. Megírtam. Az egyszer biztos... Rémllett valami, valóban látott egy cikket a Bekecsi nevével, *Korrupciógyanús ügyletek a közüzemeknél*, vagy valami ilyesmi, de nem olvasta el. — Tényleg, mintha láttam volna. — Nagy botrány volt, pedig csak a sorok közül lehetett kiolvasni a lényegét. Aztán jött is a pacák, hogy így, hogy úgy, kellene valamit csinálni, hogy... Bekecsi ekkor elhallgatott. Kissé sértődötten szívta a cigarettáját. Kínos volt a csend. Nem akarta tovább nyújtani az értelmetlen ácsorgást, indult volna, de az újságíró hirtelen megszólalt. — Van egy húszasod? Becsszóra, csak egy fél órára kell. — Tulajdonképpen van, ha úgy akarod — válaszolta gyorsan, hogy szabaduljon, és már nyújtotta is a két tízest. — Nem muszáj megadnod. Majd találkozunk... Bekecsi eltette a pénzt és indult be a kávézóba. — Nem kell hosszú időre, tényleg, becsszóra mondom, ha megvársz, fél óra múlva hozom... Nem, inkább húsz perc múlva itt vagyok, s akkor én hívlak meg egy decire... — Túl hideg van ahhoz, hogy ácsorogjak. Miért nem azzal kezdted, hogy ígyunk meg valamit? — Nem lehet — háritotta el. — Most nem lehet. Egy nővel kell találkoznom, aki nem a feleségem... — jegyezte meg vigyorogva. — Érted? Ugye érted? — és kezét nyújtott. A kéz hideg volt és nedves, ernyed, akár egy seprőtollú.

Ismét egyedül maradt az immár sötét utcán. Tétovázott még néhány másodpercig, hogy merre induljon: hazafelé vagy máshová. Lassan lépegetett és töprengett: most menjen-e oda, vagy még halogassa a találkozást... Egy embert szeretett volna felkeresni, akiről jó ideje — talán egy éve — semmit sem tudott, egy magányosan élő öregembert, de hazatérte után erre még egyszer sem volt bátorsága. Hirtelen támadt az ötlete, és — mivel közel járt ahhoz az épülethez, amelyben a Gáspár bá' lakása volt — eldöntötte, hogy meglátogatja.

Már orrában érezte a régi bútorok illatát, a könyvek enyhén dohos szagát, hallotta a rosszul karbantartott vízcsap szortyogását, a vén rádió zúgását, s felidézte a talán minden tárgynál öregebb Gáspár bácsi görnyedt alakját, amint a csengetésre feláll az íróasztaltól, kilép az olvasólámpa zöldes fényköréből, és elcsoszog az ajtóig, hogy beengedje...

A lépcsőházban félhomály volt, mert csak a félemeleti fordulónál égett egyetlen sápadt huszonötös izzó, de azért jól látta az ajtón a számot: I./6. Hiányzott ugyan a névtábla, de a csengő ott volt jobb oldalt, ugyanaz az ósrégi, amelyiknek a foglalatát már sokszor lemeszelték, s csak a kis fekete gomb emelkedett ki belőle.

Csengetett.

Éles *bim-bam* hallatszott.

Meglepődött ettől a váratlan hangtól.

Hátralépett, még egyszer megnézte az ajtót. Jó helyen csengetett. Biztos ez az, győződött meg újból, mert ekkor középtájon észrevette a vízszintes rést is, amely alatt szép, kalligrafikus betűkkel írott papír jelölte a rendeltetést: *Levelek*.

Ismét megnyomta a csengőt. — A berregő

— jutott eszébe az öreg által használt kifejezés. Ekkor már hosszabban rajta tartotta az ujját a gombon, de másodszor sem volt szerencséje a régi csengő hangjához, ugyanaz a bim-bam hallatszott, de ezúttal kétszer egymás után, és gyorsan: *bim-bam-bim-bam*.

Hallotta, hogy odabentről valaki sietősen közeledik, kattant egy biztonsági zár, majd kulcs fordul, de nem nyílik ki az ajtó, hanem csak egy kis ablakocska, olyanszerű, mint a vizor a fogdák ablakán. Hirtelen fény szűrt a szemébe, és valaki eléggé ingerülten kiszólt a nyíláson: — *Da. Cine e?*

Kő Pál: Emlékműrészlet

II.2.

Jól sejtette, még azt a rövid, két kilométernyi távolságot sem tették meg a tanyáig, a havazás máris a nyakukon volt. Az északnyugati szél nagyon gyorsan föléjük sodorta a felhőket, és minden átmenet nélkül hullani kezdtek a hatalmas pelyhek, amelyek nem olvadtak el a sárban, hanem egyre vastagabb réteget alkotva, teljesen birtokukba vették a környéket. A korábban uralkodó fekete, szürke, rozsdabarna színek helyét átvette a fehér, beborított és átalakított mindent, miként — a forgandó hadiszerencse jóvoltából — katonák nyomában lopakodó politikusok szoktak egy elfoglalt területen a meglévő renddel elbánni —, rövid idő alatt változott téliesre az évszak jellege azon a vidéken.

A helyzet eléggé reménytelennek lát-

szott. Lett volna ugyan valami értelme annak is, hogy minél hamarabb átkeljenek a Dunán, és amilyen gyorsan lehet, elvergődjenek Győrig, mert úgy érezte, valami titkos belső hang azt súgta, hogy ott lennének a leginkább biztonságban, de emellett rettegett, hogy felelőtlenség lenne túlságosan sietniük, mert semmit nem tudott a távolabbi vidékekről, fogalma sem volt arról, hogy most éppen melyik hadsereg hol garázdálkodik, hogy van-e valamiféle polgári rend egy-egy településen, hogy kivel lehet szóba állni, kitől kell tartani...

Majdnem harminc évig szolgálta az államot, amely épp összeomlani készült, vámtiszként járt körbe, tulajdonképpen hivatalból *körbelakta* a Monarchia majdnem minden szegletét, hat nyelven beszélt a magyaron és a németen kívül, s hosszú pályafutása során szót értett — odalent délen — a bosnyákokkal, fent, a havasokban a máramarosi román csobánokkal, de a brassói szászokkal, a galíciai zsidókkal és lengyelekkel, a trieszti olasz hajósokkal, a tótokkal, a ruszinokkal is talált a szó, és a cigányok sem tudtak vele elbánni soha, mert — általában — minden dialektusukat értette, hiszen így, több nyelv birtokában, csak azt a néhány száz szóból álló alapszókincset kellett tudnia, a többit csak be kellett helyettesítenie a szerbből, a románból, a magyarból, vagy egy másik nyelvből, épp annak a népnek a szavaiból, amely mellett (amelyikből) a cigányok éltek... Ez a három évtized, amíg szolgált, egyben férfikorának legszebb éveit is jelentette, ekkor alakult ki az egyénisége, ekkor csontosodtak meg benne a saját szokásai... Végig tudta, hogy a néhány évenként változó lakóhelyeken — stílusosabban: állomáshelyeken — mindig, mindenütt megtalálja a máshonnan már ismert embertípusokat, csak épp a helyi szokásokhoz kell valamelyest alkalmazkodnia, a nyelvi és erkölcsi sajátosságokhoz kell árnyalatnyit igazodnia, és nem lesznek soha különösebb gondjai. Büszke volt az országra, amelyben élt, szívéhez nőtt a rendje, a jól kitalált és működő gépezetre, mást nem akart, de nem is tudott elképzelni... Amikor szülőföldjéről kérdezték, kissé zavarban volt ugyan, mert egyformán életet adó forrásvidéknek tartotta a keleti végeket, a székelyek földjét, s a Felvidéket, de — ha származására gondolt vissza — Buda is fontos volt számára...

A régi jó békeidőben évente felkereste a kadácsi falvi és az alsószenci rokonságot, Budán pedig — mert hivatalos útjai miatt gyakrabban tehetette — minden esztendőben megfordult legalább ötször vagy hatszor. Nem a főváros érdekelte, nem a nagyvárosi forgatag vonzotta, nem a szeme láttára világvárossá változó Budapestre volt szüksége, inkább a pesti Belvárosra, a Vár-negyedre és Óbudára volt elsősorban kíváncsi. Ebben a három Budapest-részletben mindent megtalált, ami számára építészeti szempontból fontos volt, a római nyomoktól a vadonatúj palotákig, az állami hivatalok és intézmények egy-egy székházáig, a templomokig, a szecesszióig, s azon túl a modernnek számító népies stílusig, mely az utóbbi időkben olyan örvéndesen terjedt volt el... És — nyilvánvalóan — azért egyéb is fontossággal bírt, ami ezekben a városrészekben volt, az emberek, a boltok, a kávéházak, az éttermek, a színházak — viszonylag kis területen minden k. und k.

>>>>> folytatás a 12. oldalon

>>>>> folytatás a 11. oldalról

stíljeggyel találkozott itt, de felbukkant a nagyvilág is, mindaz az egzotikum, amelyet gyermekkori olvasmányokból képzelt el egykor...

Szeretett néha egy-egy fél napot úgy eltölteni, hogy látszólag céltalanul bolyongott a Belvárosban, a Kis- és a Nagy-Körút által behatárolt területen, a klinikák és a palotane-gyed táján, a Kálvin tér és a Nyugati pályaudvar között. Nem ült villamosra vagy lusta omnibuszra, nem bérelt fiákert, egyszerű gyalogosként közlekedett ilyenkor, megállt a kirakatok előtt, belépett egy-egy üzletbe, de nem vásárolt, csak megnézte a töménytelen mennyiségű árut, beszívta az illatokat, s miután eleget szemlélődött, távozott. Képes volt négy-öt fűszer- és gyarmatáru üzletbe is bemenni. A könyvesboltok is érdekelték... A pesti oldalon azonban soha nem ment vendéglőbe, csak egy-két, általa is kedvelt kávéházba tért be nagy ritkán, kért egy feketét, esetleg valami röviditalt, és néhány perc múlva már onnan is ment tovább. Csak ízelítőt akart mindig abból a bohém világból...

Mielőtt átkelt volna a Dunán, úgy alakította az útvonalat, hogy a Nyugati legyen az utolsó a meglátogatni valók között. Bement a pályaudvar csarnokába, és hosszan figyelte az ottani nyüzsgést, beszívta a füstöt, jobbra-balra sétálgatott, majd előrement a vágányok mentén. Szeretett ott a mozdonyok mellett ácsorogni, és határozottan élvezte, ha a mellette elpöfögő bivaly-nagy gépezetből kiáramló gőzfelhő beborítja, és így, köddé váltan rejtőzködhetett néhány másodpercig... Tele volt ilyen gyerekes beidegződésekkel, s ezeket a furcsa szokásokat — hiába remélte — még harminc-, negyven-, majd ötvenéves kora után sem vetközte le...

II. 2.

Már egyre nehezebben haladtak. A ló húzta a szekeret, s biztatás nélkül lépegetett ugyan, de éppen csak haladt, lassan, s ahogy teltek a percek, egyre inkább látszott rajta, hogy fogytán az ereje...

Vajon mit láthatunk még ebben a visszapörgetett időben, ha volt bátorságunk ahhoz, hogy érzékenységünk kameráját ide fordítsuk? Mire gondolt ekkor idősebb Járomi Szabó? Mit tett még, mit tehetett azon a délutánon, amikor a hitvány időben, teljesen reménytelenül vergődve, egy rossz lóval, egy állapotos asszonnyal és egy tapasztalatlan szolgálóval útnak eredt? Mi lehetett vajon az oka annak, hogy egy kóbor kutyának sem való őszutói napon odahagyta Kisszencet, azt a biztonságot, amelyben — végre — annyira otthon érezte magát, hogy onnan immár csak a maga kedvtelésére kfoánt kilépni néhanapján? Vajon — majdnem egy évszázad távolából — látszanak-e a részletek? Vajon sikerül-e kellő alapos-sággal látókként szétnézniünk még abban az időben, amelyben éltek, mert — dacára a jó szándéknak — olyan is lehet ez a kutakodás, mint valami rossz (amerikai) mozi: látszanak majd ugyan valamiféle körzonalak, hitelesnek tűnik a miliő, amelyben emberek éltek az életüket, de az egész annyira mesterkél, hogy a lényegét senki nem veszi észre...

Ez a látvány (ez a most rekonstruált élmény is) úgy hull majd ki az emlékezetből, mint minden egyéb.

Az történik itt is, talán, mint a képernyőt bámulóval a kötelezően adagolt reklámok után vagy közben, amikor ő, a jámbor szem-

lélő inkább átkapcsol egy híradóra, hallja és látja, hogy felrobbantották, hogy elrabolták, hogy megerőszakolták, hogy lelőtték, hogy aláírták, de hiába mondják neki, éjjel-nappal hiába sulykolják a valóságot, miként azt is, hogy az anyagi kár jelentős, hogy a túlélők után még kutatnak, hogy elesett a gerillák vezére — minden annyira távoli és művi, olyan valószínűtlen, hogy egyszerűen elalszik, úgy, mintha nem történt volna semmi sem. Ahogyan az elalváskapcsolótól elsötétül majd a képernyő, úgy hull le ez a könyv a többi olvasatlan kacat közé, és ráadásul: talán többé soha senki nem veszi kézbe, és annyira megfeythetetlen marad, mint egy régi menet-századról készült fénykép, melynek egyetlen megmaradt példányán csak egy arcot ismer-szel, egyetlenegy régen elhunyt rokont vagy ismerőst, de a többiek kilétéről, sorsáról magad sem tudsz semmit.

A múltat nem láthatod. A jelent pedig: nem érted.

Megfogta a kantárszárat, és a lovat félrehúzta az út szélére. A fáradt gebe készségesen követte. Pár métert haladtak az enyhe emelkedőn, majd megállottak egy mogyoróbokor mögött. — Várjatok itt meg — mondta a két nőnek —, szétnézek ezen a tanyán, hátha adnak szállást az éjszakára. Határozott léptekkel elindult az épület felé.

A kéményekből így közelebből sem lehetett felszálló füstöt látni. Az egész környék csendes volt. Túl csendes... Bement a tágra nyitott kapun. Mozgást egyáltalán nem észlelt, de azért óvatosan kibiztosította az ujjasa zsebében lapuló revolvert, s úgy haladt bennebb az udvaron, hogy a jobbát mindvégig a pisztoly markolatán tartotta.

Közelről a ház sokkal impozánsabbnak mutatkozott: oszlopos előcsarnoka volt, fölötté klasszikus timpanon magaslott, de ez a jelleg az egykori építetést nem akadályozta abban, hogy tornácot alakíttasson ki hosszan főfal mentén; sorjában mintegy tizenkét egyforma, kétszárnyas ablakot látott, de egyik-másik nyitva volt, néhol a zsalugáter becsukva, máshol meg ide-oda lengett a szélben... Látszott az egész környezeten, hogy itt minden jómódú és igényes emberek tulajdona lehet... Hátébb, a ház mögött mintegy ötven lépésnyire gazdasági épületek voltak, kétoldalt pedig egy-egy szolgálati lakásnak mutakozó szerényebb hajlék.

Felment a lépcsőn, s csak akkor látta, hogy a főbejárat külső levélajtóit valaki le-szaggatta, a vastag, cserefából készült főajtón pedig barbár fessegetés nyomai ék-telenkedtek.

Megállott. Minden érzéke sokszorozott érzékenységgel működött az izgalomtól. A fegyvert maga előtt tartotta, lassan, majd-hogynem lopakodva lépett be a hallba... — Van itt valaki? Hahóóó! — kiáltotta, ahogy haladt befelé. — Halló! Van itt valaki? Senki sem válaszolt. A ház teljesen kihaltak tűnt...

Három ajtót látott: egy a szemközti fal-ból, egy másik jobbról, a harmadik balról nyílt. Ahogy alkalmazkodott a szeme a benti fényhez, azonnal észrevette, hogy itt sincsen semmi kilincse csukva. Jobbra kanyarodott. Valami ösztönös beidegződés vezérelhette, mert mindig úgy gondolta, hogy a hagyományos úri házaknál abban az irány-ban kell keresni a mindennapi életnek szánt fontosabb helyiségeket, a nappalit, az ebéd-lőt, a konyhát, bal oldalt inkább a vendég-szobát, a hálót sejtette...

Az egyáltalán nem várt látogatók nyomai ott dísztelenkedtek a szobákban: szétdobált tányérok, törött poharak heverték szer-tesztét a szőnyegeken, a zongora felnyitva, a pohárszék ledöntve... Az asztalon egy hatalmas korsó, körötte félig lerágott csontok és egy törölruhaként használt női alsószo-knya... Átment a bentebb következő helyiség-be... Ez volt, inkább ez lehetett a konyha, amíg rendeltetése szerint használták; a hatalmas főzőkályhán kívül egyetlen épségben maradt tárgyat vagy bútordarabot sem látott benne. A szanasztét heverő forgács és a deszkatörmelék láttán gyorsan eldöntötte, hogy a látogatók nem sokat töprengtek a tűzgyújtáson, hanem helyben felhasználták minden elégethető... Hűvös volt itt, s a tűzhely u-gyancsak hideg volt, ahogy megérintette. Akár két-három nappal korábban is történ-hetett a pusztítás...

Visszafordult a bejárat felé, hogy a többi szobában is szétnézzon.

Egy könyvtárszobába lépett.

Három falat borítottak be a láthatóan nagy műgonddal összegyűjtött kiadványok. Egyből felismerte a klasszikus sorozatokat, a régebbi és újabb költők munkáit, a nagy el-beszélők regényfolyamait, s annyira rend-szerben lévőnek látta ezt a több ezer pél-dányból álló gyűjteményt, hogy végigpil-lantva a könyvgerinceken, rögtön le tudta volna emelni Herczeg Ferenc bármelyik re-gényét vagy a nagy Petőfi-emlékkönyvet... Jellemző, hogy a belotakodók, akik hasonló háborús körülmények közepette látogatnak el az emberek házába, a könyveket többnyire nem bántják, nem viszik el, nem olvassák, esetleg tűzgyújtásra használják egyiket-má-sikat, s nem csodálkoztak el ezen itt sem, mert volt annyi valóságérzéke, hogy ezt fel-tételezze, s másoktól is mindig ilyesfélét hallott... Nyilvánvaló, hogy az íróasztal fiók-jait kihúzogatták, tartalmukat is alaposan át-vizsgálhatták, ezért hevert az a rengeteg le-vél, notesz, képeslap és egyéb papírféleség szanasztét a padlón.

Benézett a következő helyiségbe is. Ez háló volt valamikor, s a szétpakolt ágynemű-ből ítélve jól látszott, hogy a betolakodók is alvásra használták: legalább nyolc-tíz fő al-hatott benne egy-két éjszakát... És a hatalmas cserépkályha mintha még őrzött volna vala-mit a benne elégetett tüzelő melegéből. Vagy csak úgy tetszett? Az összes közül ennek a szobának a levegője volt a legkellemesebb.

Óvatosan megfordult, és visszament a dolgozószobán át az előtérbe, majd a közép-ső ajtót tolta be maga előtt, hogy oda is be-nézzon... Ahogy hátranyílt az ajtó, azonnal valami förtelmes szag csapta meg az orrát. Meglepődött ugyan, de csak egy röpke pil-lanatra, mert azonosította a bűzt, forrását is hamar megtalálta, lépésnyire, alig méterre a csizmája orrától egy igazi, egy hatalmas szar csavarja, természetes formájában megma-radrt emberi ürülék spirálja hevert ott, úgy, ahogyan az a képlékeny massa — a toló-mozgások hatására — saját súlya miatt az ipse seggéből oda leereszkedett...

Részlet a szerző azonos című regényéből

A Szerény Művel

KOVÁCS ANDRÁS FERENC

Itt orgonál, benn, messzien

Bárhogy, bármerre nézhetek. Egyre szűkebbnek bizonyuló marosvásárhelyi dolgozószobámban jótékony szellemek s olykor kártékony démonok lakoznak. Úgy óvnak, hogy nem óvnak. Úgy segítenek, hogy nem segíthetnek rajtam. (Nem is sejthetem: melyikőjük sugalmazza most e sorokat?) Csak visszanezünk a falakról... Balassi, Csokonai, Mozart, Petőfi, Baudelaire, Ady, Apollinaire, Weöres. Persze, a képek időszakonként változnak. Például éveken át figyeltem, fürkésztem az írógépe mellett, a fűben heverő Babitsot, Kosztolányi mosolyát, no meg József Attilát a rakodópart alsó kővén, a Dunánál, továbbá Radnóti lódenben s Pilinszkyt füstfelhőben szétgomolygó arccal. Mert a képek azért is vannak, hogy elmozduljanak, hogy változzanak... De ne tévesszenek meg senkit, hiszen a meg sem nevezett, ki sem aggatott ikonok még sokkal többen vannak, s mind láthatatlanok!... Vagy itt van rögtön ez a három portré... (Kérem, ne nézzék kegyeleti szárnyasoltárnak: csupán afféle szárnyaszegett "transzylván triptichon".) Három úgymond erdélyi illetőségű lírikus. Áprily Lajos, Jékely Zoltán és Dsida Jenő. Frivolabban szólván, úgy függnek itt, mint az Atya, a Fiú meg a Szentlélek. Mert valahol egyfélégyesünek. A negyedik (erdélyi?) költő képe viszont hiányzik.

Éppen a hiányával van jelen. Nem szeretnék naponta a szemébe nézni. Mert megdöbbenő, mert ellentmondásos, mert megsebez, mert sebezhető, miként mindnyájunk, s esendő mimagunk. Költő tehát: fausti jelenség, nyugtalanul kereső, titkon a mindenséget, a végtelenséget megáhitó, s ellene lázadó lény. Halálos humorú, könyörtelenül ironizáló szellem, aki mindvégig halálosan komoly, halálosan logikus szeretne lenni. (Míg beleroppan.) Megtört, tragikus racionalista, aki egyszerre tagad-igenel, s érteni, hinni szeretné végre a korszak és önnön balhiteit. Ám az idő és a világ tényszerű materiája makacs és közömbös marad, másként alakul: nem ismer költészetet, sem metaforikus érvrendszereket. Az óhajtott rend, a vergődő ki-kívívott egyensúly groteszkbe tűnő látszat csupán: csalékonynak bizonyul, a semmi peremén billeg, szédül, elvész. Egy szóval: nem megszerkeszthető. Holott iszonyú erőfeszítésekkel szerkesztődik, épül, készül, azaz állandó, megfeszült készülletben ég az egész líra: egy fölüllemelkedni és könnyedén túlszárnyalni tudó teljes költés-

szet egzisztenciális repülő-szerkezete, míg-csaknem fanyarul kiröhöggetik a tét, s a költő inkább (már) pusztán csak játszani próbál... Mert csak a viszonylagosság rág, csak az "örök kétely" öröl ebben a véges-végtelen világban. S az emészti meg Kronoszként saját megkeseredett fiait.

A negyedik, a hiányzó költő ezért lett (legalábbis számomra) külön lap, főkavaró fejezet abban a lírai szenvedéstörténetben, amelyben az ártatlanság elvesztése és mégis megőrzése, illetőleg a teljesség olthatatlan igénye és a tisztaság aszkézise foglaltatik. Minden megíratott már. Csak ez a sajnálatosan utólagos, ez a megkésett arcpirító kanonizáció ne volna!

Márpedig a poéta, akiről most mégis írni próbálok, nem szent, nem mártír, nem (csupán) az ún. kisebbségi lét meg a nyomasztó kisebbségi gondok utóbb (megbocsáthatóan, bár ideologikusan) héroszavá retusált, maszatolt áldozata... Tehát: nem vátesz, nem eszmei szócső, nem eszményien szétszűrő szószóló, nem sorsos "népszólgá" (ahogyan ő mondaná, talán kesernyésen, kissé metszőn somolyogva), hanem csak egy fölöttébb finnyás, megrögzötten rákérdező költő, csak egy szomorúan játékos légi szellem... Csak egy mindenre érzékeny (s ha kell, akár a poklokra is) vágyakozó lélek: az a magányos, földre bukott avagy száműzetett, fájdalmasan esendő kamasz angyal, akivel, megvallom, lassan két évtizede viaskodom magamban. Talán a játék jogáért. Talán valamiféle harmóniáért. De nagyon erős, nagyon nagy lehet ez a sérülékeny kamasz angyal: megkerülhetetlen s egyenetlen, mint egy meredeken mélybe zuhanó, majd hirtelen az elvesztett egekig szökkenő magas és kopár hegylanc. Nagyon nagy lehet, érzem, mert sehogy sem enged, csak visszasajog, de sehogy sem enyhül szorítása. Talán ez lehet számomra Szilágyi Domokos angyali üdvözlete. Abból a másik határtalanból: a föllemelkedés, a röplés vágyából.

Az ég, az ég — suttogja a halhatatlan angyal már elröppenőben. "Csak ez maradt, az ég, az ég." Folytatja, mormolja, ismételteti, mintegy szenvedésekre, szenvedélyekre való ráolvasásként (de talán már enyhületet sem remélőn) egyik aránytalanul is legszebb versében a halandó Szilágyi Domokos. És lassacskán mindent átítat a későn fölismert áhitat, mindent előnt a tiszta kékség. S a tiszta kétség... Ahogy az "érte" és a "miatta" szerteszakító feszültségében a két pólus között fölszikrázik, sistereg, ég és eget a vers — úgy hajtogatja a költő, úgy szövi hűvös, kék szállal a vers áramló szövetébe a refrént: "Csak ez maradt, az ég, az ég." Nem rezignáltan mondogatja, csak valami derűs szomorúsággal, föl-föltekintve, tán önváddal is, függőben ég és föld között, mint aki már lendülni képtelen, miközben a mindenben elárado kékség mögött még folyton visszafaj, föl-fölizzik a lázadó lob: a teljesség lehetősége és hiánya. Nem a vers színe, hanem a visszaja, s mindennek a fonákja: "Az ég, az ég. Csak ez maradt el. / Ezer világtájjá szaladt el. / Ó, érte éltem és szerettem. / Engem, miért hagytál egyetlen?" Ami ezek után még bekövetkezhet, az a látszólagos következtetlenség költői csodatétele... Az egyetlen maradt Szilágyi Domo-

SZILÁGYI DOMOKOS

Az ég, az ég

Székely Jánosnak

Olyan az ember, mint a lehellet;
napjai, mint az átfutó árnyék
(144. Zs. 4. v.)

Csak ez maradt, az ég, az ég.

Hol nap süttött, hol havazék,
s a télét és a tavaszét
s a nyáret-őszét mind megadta:

Ó, érte éltem, nem miatta!

Csak ez maradt, az ég, az ég.

Meg-meg derűs, meg-meg borús.
Békés meg égháborús.
Felhős, mint annyi gond alatt
a napról-napra-gondolat.

És mennyei bárányserég!
terelgeték juhász szelek.

Csak ez maradt, az ég, az ég.

Ó, minden titkát rég kiadta.
Ó, érte éltem, nem miatta!
Ó, égtlen égtlen, poklok pokla,
egyszermind Mózes csipkebokra;
égtlen-szakadtam darabokra;
értem a szivároányok csokra
kigyújtá mind a hét színt —
az én szememhez készült csókra.

Csak ez maradt, az ég, az ég.

Hogy' tudja ember földi húsát
mardosni égi szomorúság!
Szürcsölni agya velejét!
A taszító, a delej ég.
Mámorító, mennyei kínnal!
hogy alkohollal, kokainnal
se kábul el a föld fia.
Csuda tragikomédia!

Az ég, az ég. Csak ez maradt el.
Ezer világtájjá szaladt el.
Ó, érte éltem és szerettem.
Egem, miért hagytál egyetlen?

Csak ez maradt, az ég, az ég.
A számolatlan, az egyetlen.

Többé sohase lesz ilyen.

S itt orgonál, benn, Messiaen.

kos, szinte megadó mozdulattal megint megemeli a verset, s mintegy szentségként fölmutatván visszabillenti, visszaemeli az eget a magasságokba: "Csak ez maradt, az ég, az ég. / A számolatlan, az egyetlen." Szakrális pillanat ez. A "számolatlan" és az "egyetlen" talán soha vissza nem térő pillanata. Az elérhetetlen. A hirtelenül, ha csak egy pillanatra is, megteremtődő hitetlen hité, a bensővé tett harmóniáé. "Többé sohase lesz ilyen." Ahogy a kétséget feloldja, ahogyan észrevétlenül befelé szívárog, átjár, átmos, megtisztít az égi kékség. Mintha külön egeket hordoznánk magunkban, Babitscsal szólván: testünk titkos templomában. Mintha legbelül ünnepi orgonafutamok... "S itt orgonál, benn, Messiaen."

Ez a kimondhatatlan, ez a titokzatos, ez a nyugtalanul is fölemelő, megnyugtató zene, ez a legbenső égboltozat alatt olykor váratlanul fölbugó, méltóságteljes magányossággal kibomló orgonahang — ez Szilágyi Domokos. Itt orgonál, benn, messzien.

LÁSZLÓFFY CSABA

Éteri halmazállapot

(regényrészlet)

«Hogyha már elszigetelődtem másoktól — az emberek már nem is merik meghallgatni, hát még megérteni egymást —, legalább önmagammal szeretnék tisztában lenni. Ez az utazás is egyfajta kísérlet volt a magam megismerésére. Ott, ahol élnem kell, a létezés lehetősége nagyon beszűkült. Nehezen tudom megmagyarázni, hogy az emberek zöme milyen kevéssel beéri, a legképtelenebb korlátokat is kész elfogadni (sok esetben önként), még a koncentrációs tábor diktálta «kényelemhez» idomított igényekkel is elégedett — legyen szó a mosakodás vagy az olvasás szükségletéről. (A gondolkodásáról már leszokott).

Délen, a "Kettes Vaskapu"-nak elnevezett dunai építőtelenen, a határfolyó egyik szigetén megtudtam, hogy milyen lehet a képzelgést felülmúló valóság.

Felébreds; vagy csak azt hiszed. Mert csak galádságra, jellemgyengeségre ébredsz. Van, aki belerokkan s beleöszül a lét ily magas fokú dilettantizmusába. Vigasz lehet-e számodra, amit egy kiöregedett, önkéntes agitátor mondott neked a Duna-szigeten (a jelszavak elzúgtak a füle mellett, de helyzeténél fogva tudatában volt annak — ez is értelmességét bizonyítja —: nem azért fizetik, hogy kételkedjék).

"Maga tehetséges ember, ne eméssze magát amiatt, ami a lökött agyúak lelkiismeretét terheli. Magának tudnia kéne, hogy az emberiség, mióta a világ, megoszlik... profikra és dilettánsokra. Ez már születésünk órájában eldőlt."

«Jóval azelőtt.»

"Azt képzeli, hogy ez az ország, akiket kitanított és érnek valamit, mindenkit futni hagyhat?"

Ezzel a kioktatással ért véget Kovrigh «alkotási kirándulása» a Duna szigetén. A patetikus még természetelenebben hatott a szabad természetben — ahol viszont az emberek, éppúgy, mint országszerte, csupán látszatszabadságot élvezhettek. Akiknek tudatára (Kovrighnak talán kellett volna ezt tudnia) a tiltásokra épülő rendszer nehezékén kívül a határ árnyéka is rávetült.

Mielőtt elérte volna a Dunát, előzetes őrizetbe vétetett. Ugyanis a Turnu-Severin-i szállodából váratlanul minden vendéget útra tettek; aki a legmagasabb helyről jött utasítás pillanatában nem tartózkodott szobájában, annak sietve összecsomagolták a holmiját és levitték a hallba. A recepciós pult mögött szolgálatot teljesítő egyenruhás hölgy most nem az érkező vendégek fogadásával volt elfoglalva, hanem azzal, hogy valahogy elhárítsa az utcára hajított vendégek reklamációit, akiknek a bőrönd-rengetésben, amellyel őt úgy körülbástyázták, hogy jóformán ki se tudott mozdulni a pult mögül, nem kis erőfeszítésükbe került megtalálni a maguk utazótáskáját. (Az ügyesebbek ráadásul, a zavaros helyzetet kihasználva, «elfelejtették» kifizetni tartozásukat.)

De ez jelentette a legkevesebb gondot T. S. Municipium hivatali apparátusának. Az egész város pánikban volt; leállt az utasszáll-

ítás, az utcai forgalom; az üzletek, még a büfék és vendéglők is bezártak (amúgy is kevés volt az élelem); az autóbusz-állomásban (Kovrigh erről utólag értesült) az ott rekedt vidékiek, napokig étlen, szomjan virrasztva, egymás hegyén-hátán várták, hogy történjék velük már valami.

A város közelében állítólag értékes földgázlelőhelyre bukkantak. A fővárosba eljutott hírtől felvillanyozva az ország Első Embere úgy döntött, hogy helikopterrel: az előzetesen (legalábbis helyi szinten) tervbe nem vett esemény egyszerűbb lelkes, pártfőtírkári s egyben elnöki ünnepléssorozat ígért. Az órák alatt mozgósított tömeg, zászlókkal és skandálni való jelszavakkal, már készen állt az újabb, egyöntetű hozsannázásra; csak az elnöki helikopter késett. Lassan besötétedett, az égen komor fellegek gyülekeztek.

Kovrigh nem akarta tudomásul venni a pánikot. Ő most éppen lazítás (és felejtés) céljából vette — sok habozás és halogatás után — nyakába a világot.

Annál hirtelenebb volt a sokaság nyakába vad indulattal szakadó jégeső. Zokog a csatorna, mintha düh rázná, szűrnak, karmolnak a jégrepeszek. Kopogó fehér cseppeket könnyezik a vihar, percek alatt letarol mindent, a kerti fákra a gyümölcsök, a zöld levelek — minden elidegenedni látszik. A külvárosi udvarokban ázott-tépelt tollát menten egy-egy kint táblaló csirke, récefióka: amelyiket a jégzáró fejen találja, már csak két szakadt drótvég kis, kapálózó lába.

A vénasszonyok ijedten néznek egymásra, és buzgón vetik a keresztet. A végzet előjele lenne ez a mindent kíméletlenül roncsoló nagyidő? Istén csapása?!...

Várják, hogy meghasadjon az ég.

Az érzéki benyomás (ezt olvasta valahol) mozgalmassá teszi a pusztát. Na hát, ebben a felhőszakadásban — hűledezett Kovrigh — annyi az ember, hogy nem lehetne fokozni a mozgalmasságot. Egy asszony, karján a hasas csíkos szatyorral, a szeme előtt vágódott el a fényes járdán. A szatyorból két fej káposzta, karfiol és fejeshagyma gurul ki (ki tudja, hol szerezte őket); tíz-húsz kéz is lehajol — nem segíteni a bajban — a szerte-szóródó manna után. Kapkodva tépik ki egymás kezéből a sáros zöldséget; az asszony nézi őket, meg se próbál védekezni. Mint ahogy elrejteti sem tudja lecsüngő kebleit, s a cipeléstől trampli cipőjébe dagadt lábát, melyre mint kapaszkodó piócák csavarodnak a szívós visszerek. Csak sír, s kezével fújja ki orrát; Kovrigh már nem sokáig láthatja, a talpak alatt elolvadt jégesőcseppekkel viszi, sodorja magával a pánikhangulattól minden kis alatomosságra felajzott tömeg.

Egy másodpercig hallott hang a szélzuhatagban. Lehuny szemhéja alatt lepréslődve már egy idegen arc bizonytalan képe. Szűk, mocskos utcák. Az úttest közepén haladt előre, akár a többiek, elkerülte az elázott szemét- és törött üveghalmokat, kihajított lyukak edényeket.

"Keres valakit?"

Kovrigh hátrapillant, nem felel.

"Hová igyekszik?... — A hang jámborral,

már-már barátságossá szelídül: — Ha akarja, elviszem."

Kovrigh arra gondolt, hogy amikor valakit elvisz az ördög, villanásszerűen lejártszódik előtte hátralevő életének minden eljátszott lehetősége. Aztán gépiesen megtorpant.

Hatalmas, izmos férfi állt és várakozott mögötte, széles vigyorral.

Ha a magad szempontjai alapján ítéled meg az embereket, egy ilyen alakban nyilván toladok idegent látsz. Kovrigh azonban egy fárasztó út meg egy átvirrasztott fél éjszaka után volt, s a tömegméreteket öltő helikopter-várás minden reményétől megfosztotta. Odáig jutott (e tekintetben nem hagyott kétséget benne a folytatás), hogy nehezebb esett elviselni önmagát.

Néhány mondat elég volt ahhoz, hogy "lekáderezze" önkéntes Vergiliusát. Nyílt észjárású, egyszerű teherautósofőr volt («már ha létezik nálunk ilyen egyáltalán!); a hat- (nem!), nyolc- vagy tízkerekű mamutjárműre ellenben, amely óriási betongeren-dákat szállított, cseppet sem illett az egyszerű jelző. Az úrvezető különben (útközből) bevallotta, hogy csak elszólta magát, hogy sok mindent tud a "művész elvtársról". (Biztosan lehallgatták Kovrigh őszinte helyzetjelentését. Vagy Kluzsán jelentette ijedten; hogy megóvja magát egy esetleges incidenstől, "besegített" neki...) Ez is megerősítette Kovrighban a gyanút, hogy alvilági kísérelője az "elvtársak poklából" szándékszik elkalauzolni őt, ahová óhajta. Rosszabb helyre aligha viheti azt, aki rajzolni szeretne, s egyúttal kikapcsolódni, semmiről se tudni, méghozzá a "természet ölén".

A sofőr félrerántja a kormányt, és bekapcsolja a fényszórót. (Kovrigh a ringatózásban el-elszundított, most veszi észre, hogy besötétedett.) Annyian vannak: derűs, nevető arcok, integető kezek, hogy teljesen elállják a mamutjármű útját. Egy ingujjra vetkőzött, kövér alak négykézlábra ereszkedve: mintha valamit keresgélne egy földmélésben. Felneéz, és hunyorogva integet. "Állj!" — kiáltják hadonászva többen is, s a sofőr 45-ös cipőjével a fékre tapos. A kövér feltápaszkodik, homlokáról csorog az izzadság, látszik rajta, hogy nehezen szuszog. Fél tenyerében, mint egy sötétzöld zeppelin, legalább tíz kilós görögdinnyét emel a masgába.

(«Gyermekeim kedvenc gyümölcse!», gondolja Kovrigh, a teherautó magasulásán ágaskodva.) Az erőművész társai tapsolni kezdenek. A kövér «angyal» (ezek szerint az út mégsem a pokolba visz) leejti a dinnyét. Utánkap, de már csak a sárból veheti föl, mint vásári mutatványnak kitett, megrepedezett Földgolyót, s széles majomszájával kedvesen vigyorog. A plebsz most vastapsban tör ki.

Kovrigh, kavargó, üres gyomorral és csukott szemmel, többször is hátraejti fejét... Már a kompon vannak, most kelnek át a Duna szigetére.

Színes kartonszoknyák (otthon leginkább a cigányasszonyok viselnek ilyet, gondolja Kovrigh), kitérdesedett nadrágok, Lenin-simlisapkák, kucsmák dögmegleg időben is, zsíros copfok, sebtében feltűzött hajkoronák, a síttről szabadultakra emlékeztető, kopaszra nyírt, leéggett, lehámlott, vagy születt barna bőrű fiúk. Többen tébláboltak, mint dolgoztak, ilyenkor hétvégén leg-

alábbis. A titkárnő fürdődresszben, csak a betegszobát őrző ápolószemélyzet hordott fehér köpenyt; de a gyengélkedő üres volt. Ebből ítélve, mindenki egészséges.

"A tegnap a Duna kissé megáradt — közölte a telep vezetője, mint aki szabadkozik. — A szigetet azonban semmi veszély nem fenyegeti."

"Legalábbis *belülről*" — tette hozzá a párttitkár. Ő volt a legkedélyesebb; egy percig sem hagyta magára Kovrighot, aki elővette a rajzlapokat. Néhány gyors vázlat; a portrékhöz elsősorban nőket keresett.

Már terelték is eléje a legcsinosabb, dundi képű lányokat, s egy-két erősebb csipőjű, telt keblű menyecskét. Kiderült, a legtöbb elvált asszony; de fáradt, rosszkedvű egy se volt köztük. Friss, hajlékony valamennyi; szemükből a hamiskás fény is csak akkor tűnt el, ha életkörülményeikről vagy netalán a keresetükről esett szó.

Kovrigh nem faggatózott (nem is nagyon érdekelte más, csupán a messzeségből, a hullámok közt hirtelen elővillanó, közeledni látszó gyermekora. Talán nem is csak az övé. Az egyik nőnek olyan puha, párnás a tenyere, mint az anyjéé volt valamikor. Az a vastag bajuszú, hajlott hátú mester Dávid bácsira, a gimnázium egykori kapusára emlékeztette. Amióta az esztét tudta, az apja is bajuszt viselt. Elég egy-egy vonás vagy mozdulat, hogy fölidézzék bennünk az öröknek hitt földi köteléket. A halál eloldozta kapcsolatokat.

A természet közönye Kovrighban is serényen munkálkodott. Szenvedése mintha alábbhagyott volna (a környezetváltozásnak köszönhetően?); de fájdalom helyett a felismerés markolt most mellkasába, hogy az eredeti, kiolthatatlannak hitt szenvedély helyét idővel átveszi a másodlagos büntudat. Ez ellen küzdött szüntelenül, még álmában is; úgy érezte: Z. nélkül tovább élni, s valaminek is örülni kész árulás!

Hol a határ a beteljesülhetetlen vágy és a ránk kényszerített megalkuvás között? A jövő, még ha magányra berendezkedő, külön világ is, de vagy magunkat ítéljük száműzetésre, vagy a holtakat.

Képzeltetbeli beszélgetéseket folytatott egyre megfoghatatlanabb szerelmesével.

«Már csak a tárgyak emlékeztetnek rá. A naplója, s a keze írása egy-egy cetlin. Meg ezek a rajzok!... Kinek készülnek?»

Kezdte belátni, hogy jobban sajnálja önmagát, mint Z.-t, az elszenvetett veszteséget.

Az ocsmányságra kártható kortól függetlenül megvolt rá az oka, hogy féljen az újabb cselekedetektől.

"Órangyala", a párttitkár félig görög volt. Nem Görögországból ide menekült görög, akinek szülei a második világháborút követő baloldal kiirtásának élményét oltották belé. Oltyánföldön nyomorgó parasztsaládból emelte magához s nevelte hithű kommunistává a rendszer; szinte szemérmesen váltotta be Kovrighnak (aki ugyebár maga is nemzetiiségi állampolgár!), hogy az anyja görög, ujjával vigyorogva mutatta saját magán az orr formáját. Meredek, nagy orra volt, de még nagyobb dumája.

"Lefogadom, egy ilyen élmény hiányzott az életéből, hogy igazi művész válhasson magából!"

Kovrigh bólintott egyet, ráhagyta.

"Az intellektuelek egyre gyengébbekké, hogy ne mondjam: jelentéktelenebbekké

lesznek — duruzsolta bizalmasan az elrontott rajzlapot zsebébe gyűrő Kovrigh fülébe. — Könnyű összevissza fantáziálni, miközben a többiek teszik a dolgukat. — Pajkosan kacintott egyet, hogy a jellemzés ne tűnjék kioktatásnak.

Öltözete jelentéktelen volt, de éles, átható tekintetével uralta környezetét.

A szakácsnő súlyos, olcsó porceláncsésében szolgálta fel Kovrighnak a forró kávé; s magukra maradvára odasúgta neki, hogy a festő úr ("domnu pictor") bizonyára más, finom készletből szokott fogyasztani... Ő ne tudná, akinek elrekvirálták a lakásával együtt szinte mindenét?... A görög rajtuk ült, s mintha sejtene, hogy a szakácsnő rosszban sántikál, Kovrigh előtt nyíltan reakciós boszorkánynak nevezte a gömbölyded, csupaszív fehérsépet. Mások előtt különben azzal igyekezett megőrizni tekintélyét, hogy merev volt, mint egy sorompó.

"A művész elvtárs nálunk majd megtalálja a továbbfejlődéséhez szükséges összefüggéseket" — értékelte ki a helyzetet az első nap után a párttitkár. Bal kezével a levegőben hadonászott, a jobbal a színültig töltött poharat markolta, hogy a vörösbort ki ne lötyyentse.

"Ki keres itt még összefüggést" — horkant egyet, persze, nem túl hangosan a cigányképű felcser, akinek mellesleg komoly dolga akadt: lobogó fáklyafénynél egy istentelen nagy tövist operált ki csipesszel a Kovrigh tenyeréből.

"Ismerem én a művészvilágot — kísérte szálláshelyére Kovrighot a görög, s a negyvenwattos villanykörte fényében a barakk folyosóján kifüggesztett festmény-másolatra mutatott. — Ilyet én is tudnék..."

Kovrigh a megvetően lebiggyedt száját figyelte: Várta a ráadást. Terepútjain volt alkalma hozzászólni a primitív életbölcselethez, vagy csak *bölcsködések*hez, hogy: "Évés, ivás! Mi kell még az élethez? Marx is megmondta..." S itt egy, az aktivisták kedvére való idézet következett.

A görög ezzel szemben megmutatta Kovrighnak a kollekcióját. Kiásvott állatcsontokból kis szobrokat, medált meg sípot faragott. Az egyik sípba bele is fúj, majd addig-addig borozgatott Kovrighgal, míg megmámorosodva elő nem rukkolt — no, korántsem a rendszerrel szemben támasztott aggályai-val, csupán egy jó tanáccsal.

"Maga tehetséges ember... Profik és dilettánsok." (De erről a legelején szó volt már.)

Mintha megszánta volna, a saját megítélése szerint, a kissé ügyefogyott Kovrighot.

A vihar reggelig tartott, a hideg esőben Kovrighnak a csontjai is átfáztak. A görög, amint megjegyezte, már hajnal óta talpon volt. Szigorú tekintettel több ízben is tetőtől talpig felbecsülte, most már az erős nappali fénynél, Kovrighot; de a lényegről egyelőre nem szólt. Ez alkalommal ő készítette el a fekete-kávé vendégének. A villanyfőző túl gyorsan működött, s a nyeles ibrikből kifutott a kávé. Kovrigh így több sárgásbarna

habot kapott, mint valódi keserű zamatot.

Már induláshoz készülődött; meglehetősen zavaros gondolatok keringtek a fejében. Előbb, hogy épp ez az élmény hiányzott volna az életéből?... Majd pedig az, hogy a részleteknek ez a lázas összevisszasága, kérdés, megtalálja-e valaha is a helyét az ő jövőző alkotásaiban? S lesz-e hozzá önuralma idővel, hogy ne tévessze szem elől a Góg által annyit hangoztatott arányokat?...

Akkor vette észre, hogy a párttitkár túl kimért, többi újdonsült ismerőse inkább csak távolról, hol gyanakvással, hol szánakozva pisantgat feléje. Hirtelen eszébe jutott, amit álmodott. Nagyapját látta a szakadozott, csíkos nyugágyban; arcát eltakarták a szőlőlevelek és a szilvafa árnyéka, de rekedtes hangjáról felismerte: "Vigyázz, mert mindig szükség van bűnbakra!"

Az álomkép eltűnt, de Kovrigh ebben a másodpercben meg mert volna rá esküdni, hogy valami nem stimmel!

"Éjfél előtt a gyanú még piszkálgatta bennem a parazsat — kezdte halkan, mint egy töredelmes vallomást, a párttitkár —, hogy hátha holmi körmönfont alak vagy mégis!... — A román nyelvben ez a tegezés nem tekinthető bizalmaskodásnak. — Most már tudom, hogy az ördög incselkedett velem."

Kovrigh előbb bambán, majd viszolygással nézett éjjeli "órangyálára" (aki még simli sapkáját is lekaptá a fejéről), hogy: «ettől a kétszínűsködő görögtől minden kitelik!»

"Ne felejtse el — kezdte ismét magázva a párttitkár —, hogy maga az este olyan képzelenséget állított, még ha a kollegái véleményét idézte is, miszerint azért szajkózzuk csak a kapitalizmus ellentmondásait az ideológiai szemináriumon, mivel a szocialista táborhoz tartozó országokban az előirányzott baromságok programjának nem merünk ellentmondani, még akkor sem, ha tönkremegyünk bele!... Pedig még csak a harmadik pohárnál tartottunk. Ugye megérti, hogy ez bátorított fel a gyanakvásra. — Elkacagta magát. — Láthatja, elég jó memóriám van; nem én mondtam ezeket!... Persze honnan tudhatta volna az elvtárs — a homloka itt ráncba szaladt —, hogy az éjjel a sziget déli részén lábnyomokat fedeztünk fel: valaki, esetleg többedmagával, egy csónakon a Duna vékonyabbik ágán átevezett Jugoszláviába. A fénypászma, sajnos, későn világított oda; üthettük a nyomát".

"Lehet, hogy én voltam" — mondta Kovrigh. Rögtön meg is bánta olcsó szellemeskedését. Jólakott ember viszolyg a bonyodal-maktól; márpedig ő reggelire olyan sokat evett, hogy félre áll a pocakja.

A görög megcsóválta fejét:

"Azért mi se vagyunk annyira tudatlanok! Óriási lábnyomok voltak azok..."

«Most már értem — fortyogott magában Kovrigh. — Azért volt szükség a virradatig tartó komédiára. Belém tukmált egy fél görögdinnyét, s mellé több butézia Cabarnet-t, mely földhöz veri az embert, ha nem vigyáz. S mikor már olyan voltam, mint egy törölröngy, még akkor sem hagyta, hogy a barakk ajtaját magamra zárjam!...»

"A művész elvtársról sok mindent el lehetne mondani — fejezte be a görög —, csak azt nem, hogy... Szóval természetem nem egy Gulliver."

S már nyújtotta is a kezét. A mamutjáromú kabinjából Kovrighra vigyorgott a szolgálatára rendelt Vergilius.

KOMÁN JÁNOS

Egy óda a magyar nyelvhez

Az irodalomkritikusok és az esztéták az értelmezésre érdemesnek tartott költemények megvalósításának mikéntjére eltérő és gyakran megtevesztő módon figyelmeztetnek. Számos példával igazolható az a megtevesztő irányadás, mely szerint napjaink irodalomtörténészei is nem a *hogyan*, hanem a *mit* kérdésre felelnek egy-egy lírai alkotás vagy költői életmű értékelésekor. Meglátásom szerint az irodalomtörténészek túlzott befolyása bábáskodik ennek a joggal támadható állapotnak a megteremtésében. Egy ilyen historikusféle felfogással értékeli Pomogáts Béla Reményik Sándor költészetét Az Evangéliumtól az Apokalipszisig c. tanulmányában (Helikon, 2000. szeptember 25., 13–14. o.), azaz a történelemmel magyarázza a költészetet és a költészettel a történelmet. Nem tagadható, hogy egy nagyra becsült költészetben a társadalmi és a nemzeti háttér jelentkezése is értéknek számíthat. Ez a gondolkodásmód I. Kant transzcendentális esztétikáját igazolja. Szükséges, de túlhaladt. Viszont Reményik Sándor legsikerültebb és legismertebb alkotásai (Templom és iskola, Eredj, ha tudsz, Ahogy lehet stb.) a megvalósítás mikéntje által váltak elismertté, népszerűvé, és nem elégséges a tér és idő esztétikájának a szemszögéből vizsgálni őket. Nemcsak Reményik, más kortársköltők is próbálkoztak rokongondolatok megfogalmazásával. Nem volt visszhangzó sikerük, nem értékelte a befogadó és a szakma, tehát indokolatlan a historikusféle értelmezés túlzott előtérbe helyezése. Hasonló historikus szemlélet jellemzi Kántor Lajos terjedelmes — Reményik költészetét tárgyaló — tanulmányát, a kényszerítve kiválogatott versek előszavának tartalmi lényegét. (Az építész fia c. kötet előszavára-tanulmányára gondolok). Ez a historikusféle műértelmező szemlélet (vagy iskola?), az irodalomtörténész szemével nézve, elfogadható, magam is szükségesnek tartom, viszont az irodalmi tankönyvekben túlzóan érezteti megbilincselő hatását. Könnyen kimutatható az is, hogy a lírai alkotások hasonló megközelítési módja az egész jelenkori magyar költészetre és a befogadó értékítéletének a kialakítására is rányomja kopott pecsétjét.

Kántor Lajos, említett Reményik-tanulmányában, a költőt a dísztelen versek lírikusaként minősíti. Ez igaz, ha a költői eszközök között csak a szóképeket tartjuk számon, és nem koncentrálnak az esztétikai minőségek nyelvi megvalósításaira, a stílusalakzatokra, a mondatképekre, a hangképekre. Figyelmen kívül hagyni, kikerülni ezeknek az elsőrangú nyelvi, *belső díszítő elemeknek* a jelenlétét, súlyos tévedésnek számít a katedrán, a szakértő tanulmányában és a költői gyakorlatban egyaránt.

Nem tagadható a szóképek díszítő szerepe, használatuk szükségessége, nyelvépítő fontosságuk. Ezek "fabrikálását" minden épeszű, tanulni szerető ember elsajátíthatja, alkalmazhatja. Szép számban találunk ilyen költői púderező eszközt már az induló lírikusok kelléktárában is, viszont jóval kevesebb a stílusesezők következetes, cél tudatos, eredményes és egyéniesített alkalmazása. Bizonyára, ha némely szerzők és a

befogadók ismernék és helyesen értékelnék Király István Ady-monográfiáját, mely — Fónagy Iván szerint is — klasszikus kritikai és esztétikai műnek számít (Fónagy Iván: Gondolatalakzatok, szövegszerkezet, gondolkodási formák. 1990 MTA Nyelvtudományi Intézet, 31. o.), vagy a tanítvány Izsák József Illyés-monográfiáját, mely — mesteréhez méltóan — a komplex műértelmezéssel jeleskedik, hasznosítva valamennyi műértelmező iskola eredményeit —, akkor a kritikai, a szerzői és a befogadói értékmérő eszközök is tökéletesebben működnek. Ezek és példájukat követő monográfiák kihangsúlyozott, úttörő gondot fordítottak a költői nyelv belső díszítő elemeinek a megvilágítására, és ezért jóval többet nyújtanak, mint más, ismeretebb költői életmű-értelmezések.

Ha csak azt vesszük figyelembe, hogy a metaforák és a színesztéziák — összesen — közel ötszáz megjelenési formájáról tudnak a kutatók, és a stílusalakzatok variánsai — talán — a másfél ezret is meghaladják, akkor máris jeleztük, hogy milyen kozmikus gazdagsággal rendelkezik a magyar nyelv, és mennyi tanulni- és alkalmaznivalót kínál az írás szerelmesei számára. Ezzel a jelzéssel, figyelmeztetéssel azt akarom éreztetni, hogy szemléltetően kimutatható az a nagy távolság az olyan tudós költők — mint Arany, Babits, Weöres Sándor, Juhász Ferenc stb. — és számtalan kortársuk között, azaz többet is lehetne tanulni.

Van viszont valami, amit nem lehet megtanulni: nem lehet megtanulni a költői érzékenységet, azt az érzékenységet, mely az esztétikai értékek összhangját, összerezdülését, harmóniáját teremti meg, amely a tudást is művészetté kovácsolja. És ez az érzékenység, ez a megvalósult ihlet még az igazán nagy költők esetében sem állandó jellegű vendég. Olykor tudásukkal próbálják pótolni a hiányt, a vers hiányzó lelki légkörét, és néha csodálatos, maradandó művet alkotnak. Föl kell figyelnünk a XX. század remekei közül Faludy György Óda a magyar nyelvhez c. fenséges költeményére (Faludy György: Versek. Magyar Világ Kiadó, 2001. 157–159. o.), melyben a költői érzékenység és a tudás összhangja igen magas szinten realizálódott. Olyan páratlan megvalósításban gyönyörködhetünk, melyben Dionüszosz és Apolló egymásba karolva tündökölnék. Harmincévesen, 1940 valamelyik tavaszi hónapjában, első "száműzetése" idején, távol a szülőföldtől, Párizsban írta, ahol a hiányérzet vonója a ragaszkodás muzsikáját lélekbe költözve szólaltatta meg. Egyik kevésbé ismert újságírónak, talán legjobb barátjának, "Az Est" lap tudósítójának, Kéri Pálnak dedikálta ezt a mesebeli költeményt.

Más jelentős és kevésbé neves fiatal költők is írtak és írnak olyan verset, melynek címében föltűntetik a műfaji megjelölést, viszont — akár mélyebb értelmezés nélkül is — már az első olvasáskor megállapítható, hogy a vers nem tekinthető ódának, ugyanis hiányzik belőle a pátoz. A pátoz jelenléte nélkül nem óda az "óda", mint ahogy nem lehet tragikum nélkül tragédiáról, komikum nélkül komédiáról, vagy a szarkazmus vala-

melyik formája nélkül epigrammáról beszélni. Példaként említem meg, hogy a fiatal Illyés Gyula, amikor ódát írt egy afgán miniszterhez (Óda egy hivatalba lépő afgán miniszterhez), nem éreztelte kellőképpen a műfaji sajátosság jelenlétének fontosságát, a maró gúnyba öltöztetett mondanivalót nevezte ódának, és feltételezem, hogy tudatosan használta ezt a költői módszert, hogy még keményebb legyen szarkazmusa. Hasonló csapdába esett Faludy is, amikor Óda Sztálin hetvenedik születésnapjára c. versében utalatt, megvetését, gyűlöletét fejezi ki. Bárhogyan próbálták összeboronálni, átkelesztelni a műfaji elnevezést, ezek az "ódák" csakis a szarkazmussal pácolt gúnyversek közé sorolhatók.

Viszont az Óda a magyar nyelvhez c. alkotása — ismereteim szerint — egy olyan költői gazdagságot magába foglaló remekmű, mely nem hiányozhat a középiskolás tankönyvekből, a magyar szakos egyetemisták műértelmező kelléktárából. Elemzése értelmi és érzelmi, tartalmi és esztétikai szempontból egyaránt indokolható. Ez a lírai alkotás különösen alkalmas arra, hogy a pátoznak — mint műfaji sajátosságnak és esztétikai minőségnek — a kifejező eszközeire rávilágítsunk. Lényegében ezt a célt követtem.

A horatiusi gondossággal írt tizenkét szakaszos, szakaszonként nyolcsoros, fegyelmezett alkotás — ismereteim szerint — a Faludy-költészet csúcspontját jelenti. Az igényesebb Faludy esztétikai gondolkodásmódja ebben a versben valósult meg — állítható, klasszikus tökéletességgel — a legeredetibb módon. Mindenekelőtt Faludy költészetének egy olyan szembevetendő sajátosságára kell fölhívnom a figyelmet, melyet versértelmezéskor legtöbbször az utolsó sorokban szokás említeni. "Mesterségem részletei, egy három szótagú rím bármikor jobban érdekelt, mint a külső események, az emberek, anyagi gondjaim és a jövőm..." — írja önéletrajzi műve első kötetének 35. oldalán (Pokolbeli víg napjaim. Magyar Világ Kiadó, 1998. Budapest). Nagy gonddal válogatott rímei kihangsúlyozottabbá teszik a ritmust, kellemes hangzást hallatnak a vers ritmikai szakaszainak határainál. A harmóniateremtés nélkülözhetetlen kellékei. Három szótagú rímei még akkor is szépen zenének, ha ragrímek, mert az értelmi és az érzelmi tartalom a sorvégeken — legtöbbször — befejezett egészként találkoznak. Gyakoriak a belső rímei: a középrímek ("és dal a számon, mit kérnek majd számon"). Egyébként az egész Faludy-költészet egyik jellemzője, akárcsak a gyakran használt rejtett rímek ("Az aszály mindörökre / ráült a szürke, megrepedt rögökre"). A tiszta asszonánc (részegen — egész egem, szánom — számon, bírom — síron, konok gyász — poggyász; százada — alázata; utakra — mutatna; hajtani — hajdani; talán — kaján) és a magánhangzós asszonánc rímei Faludy költészetének egyik sajátossága, akárcsak a sorokon belül alkalmazott asszonáncok. Tiszta rímei legtöbbször a gazdag rímek családjához tartoznak (barázdák — garázdák; fekete — menete; mindörökre — rögökre; kendő — jövőndő; ékkel — igékkel). A gondolatritmussal egyszerre végződő szépcsengető rímek hozzájárulnak az emelkedett hangulat konzerválásához, ezért a pátoz szintmagasságának fenntartását biztosítják. Az első, lé-

nyegében pátosztalan strófa szakaszvégi ekhós rímjével a patetikus emelkedettségnek arra a magaslatára jut, melyet — mesteri módon — mindvégig követni képes. A strófázáró hívó rím hangjára a felelő rím rövid időközzel visszhangzik, valósággal az éterbe száll, légiesedik. Ebben az esetben a pátosz fennköltségének az egyik legközelebbi cinkosa lett. Az áthajlások (enjambementek) az érzelmerkifejezés, a fennkölt hangnem, a pátosz kifejezésének eszköze is lehet, és ebben az ódában az ekhós rímmel szövetkezve (a 4., 5., 8., 9., 11. szakaszokban) elérik céljukat.

*Most, hogy szobámban ér az est setétje,
te jutsz eszembe, Szent Gellért cselédje,
s ajkad, melyről az esti fák alul
először szólt az ének magyarul.
Arcod tatár emléke már ködös,
de titkunk itt e földön még közös
s a te dalod zsong minden idegemben
itt, idegenben.*

Hangulatos nyelvtörténeti helyzetteremtéssel, egy régmúlt este sötét csendjét föl idézve, szinkronizálva — indítja a költeményt. Az anyanyelv dicséretét, talán az egyik legszebb és e tekintetben a legelső történelmi forrásra, Szent Gellért püspök nagyobbik legendájára emlékeztetve indul a bevezető versszakasz. A szolgálólány énekének sajátos dallamára figyel föl a püspök. "Hallod-e, Valter, a magyarok szimfóniáját, miképpen hangzik! Magyarázd meg nekem, Valter, miféle dallamú éneklés ez, mely lejtésével arra készíttet, hogy az olvasást abba hagyjam?" (Molnár Szabolcs: Idők szép virága. Szépirodalmi Könyvkiadó. Budapest, 1991. 33. o.)

A bensőséges megszólítás után metaforákkal, metaforikus azonosításokkal magasztalja az édes anyanyelvet.

*"... öröközöld földem és egész egem,
bőröm, bérem, bírám, borom, míg bírom
és soraimmal sorsom túl a síron,
kurjongó kedv, komisz közöny, konok gyász:
mennyei poggyász."*

Az alliteráló szavak, hangképek szabályosan ismétlődő tremulens mássalhangzói kiemelik az anyanyelv jelentőségét, súlyértékkel bírnak. A komplex minőségeket (költői jelzőket, metaforákat, szinesztéziákat) tömörítő szótársítások, mint a "kurjongó kedv, komisz közöny, konok gyász: mennyei poggyász" — az értékelő magasztalást, a pátoszt érzékeltetik. Hasonló költői eszközt használ, még melegebb érzelmi tartalmat sugallva, a harmadik szakaszban.

*"Magyar szó! Ajkamon s gégém lazán
vont hangszerén lázam, házam, hazám,
almom — álom, lovacska, csengő szánom,
és dal a számon, mit kérnek majd számon: —
nincs vasórtom, páncélom, mellvasom,
de Berzsenyivel zeng a mellkasom
s nem győz le ellenség, rangomra törvén,
sem haditörvény"*

Úgy szólítgatja az anyanyelvet, mint a bölcsőt ringató édesanya kisgyerekét: "aranyom, csillagom, gyémántom". Babusgatás, költői babusgatásnak nevezhető ez a kicsinyítéssel is simogatott művészi becézgetés, mely a pátoszteremtés egyik sajátos, faludias eszköze.

A tizenkét szakaszból kilenc megszólítással kezdődik (Magyar nyelv, Magyar Szó, Kihalt gyökök, Magas hangok, Múlt T-je, Ragok stb.). Nem is hiányozhat a meleg sugarú megszólítás vagy az örömhángú, heves felkiáltás a pátoszteremtés kellékei közül.

A kötőszó elhagyásával (asyndeton) kiemeli, nyomatékosítja a patetikus hatást. Az amplifikációs asyndeton, az egyszavas és a szó szerkezeti asyndeton tudatos alkalmazása, az értékeesebb, tartalmasabb szavak, jelzős szerkezetek, metaforák az előbbinél mindig erősebben hatnak. Az ilyen törekvések, megoldások jellemzik az egész költeményt. Az ekhós rímekkel végződő sorok tartalmi súlya, amint a fentebb idézett szakasz is bizonyítja, a pátosz dinamizmusát szolgálja. Amint a harmadik szakasz végén is sejteti, jogosan feltehető a költő attól, hogy haditörvényszék elé állítja, hiszen Franciaországban tartózkodott, "ellenséges" földön, menekülteként. Ismerve a költő önéletrajzát, vívódásait, az 1938-as magyarországi zsidótörvényt — megdöbbenően hat a vers történelmi hitelessége, az igaz valóság föl villantása, mely a mondanivaló súlyát esztétikai minőséggel ékesíti. Az embertelen törvénnyel szembeni tiltakozás egyik legszebb megnyilvánulása: az anyanyelv vállalása.

*"Jöhetsz reám méreggel, törrel, ékkel,
de én itt állok az ikes igékkel.
Arkón-bokron kergethetsz hét világnak:
a hangutánzó szók utánam szállnak,
mint sustorgó füzesbe font utak
fölött alkonykor krúgató ludak,
s minden szavamban százszor látom orcád,
bús Magyarország."*

A felsorolások-fokozások, a szóhalmozások, a belső asszonáncok, melyek alliterációval párosulnak — nyomatékosabbá teszik a mondanivalót, és erőt, érzelmet, pátoszt táplálnak ("bőröm, bérem, bírám, borom, míg bírom"; "Ajkam s gégém lazán / vont hangszerén lázam, házam, hazám"; "s melléknevek, gazdag virágbarázdák, / búsak, buják, burjánzó és garázdák...")

Ha alaposan megfigyeljük Faludy ódáját,

mindenik szakaszában találunk egy olyan költői eszközt, mely a mondanivalót a legtalálékabban fejezi ki.

*"Arkón-bokron kergethetsz hét világnak:
a hangutánzó szók utánam szállnak,
mint sustorgó füzesbe font utak
fölött alkonykor krúgató ludak..."*

Csodálónivaló tartalmi környezetet teremtett a következő verssorokba épített hangutánzó szavaknak:

*"... s ti kongó-bongó helyhatározók,
kukoricásban jó irányt hozók,
ban - ben - bim - bam: toronyból
messze hangzó
könnyű harangszó."*

Mintha az égis zengő harangszó is hozzájárulna a pátosz emelkedettségéhez.

Csakis archaikus szavak illenek a "Kihalt gyökök" kezdetű versszakhoz: gyepű, vápa, battonya, aszók.

*"Kihalt gyökök: tözeggel súlyos rétek,
ahol a fák, mint holt igék, kiégtek.
Ős szók: a szemhatárról századok
kódéból még derengő nádasok,
gyepűs vápákon elhullt katonák,
ti bibicek, bölények, battonyák,
miket vadászta vén csillehajókról
lápos aszók."*

Mennyire találó, tartalmas hasonlítás, metaforikus gyönyörűség tündököl ennek a szakasznak az első két sorában, és mennyi meleget áraszt a kihalt vagy pusztuló állatfajok felsorolását bevezető megszólítás!

A legszembeütőbb ebben az alkotásban a pátoszteremtő metafora-füzérek sokasága. A költői szóképek királya az egész költeményt uralja.

*"Magas hangok: szöcskék és tücskök rétje,
mély hangok: alkony violasötétje,
káromlások veszejtő vadona,
mondatszerkesztés pogány pagonya,
kötőszók: sok-sok illanó fodor,
s hangsúly, te vidám, hangsúly, te komor,
lelkünk dolmánya, szötteles, világszép
s búzavirágkék."*

Az összevont hasonlítottá, metaforává alakítás sajátos, faludias módon történik: az elhagyott "mint" kötőszót a tömörítő kettőspont helyettesíti. Az eredeti metaforák (a mély hangot az alkony violasötétjével azonosítja, a káromlás veszejtő vadon, a hangsúly a lélek dolmánya, a melléknevek gazdag virágbarázdák stb.), az életszerű hasonlatok ("a hangutánzó szók utánam szállnak, / mint sustorgó füzesbe font utak / fölött alkonykor krúgató ludak"; "S ti mellérendelt, kurta mondatok / mint paprika, ha füzére vereslőn / lóg az ereszről), a társadalmi (és politikai) mondanivalót kiemelő művészi jelzők ("És főnevek, ti szikarak és szépek, / ti birtokos ragokkal úri népek, / országvesztők, elmozdíthatatlanok, / s ti elsikkadt, felőrölt alanyok...") hatáskeltően illeszkednek, méltóan állnak a pátoszteremtő költői eszközök mellé.

A szakaszkezdő megszólításokhoz, felkiáltásokhoz harmonikusan illeszkednek a hasonló szófaji értékű metaforák, felsorolások, halmozások, fokozások, verssorok. Ugyanakkor a szakaszkezdő megszólítások, felkiáltások után következő mondatok, sorok úgy hallatszanak, mint a strófafelelő megszólítás folytatásai. Az utolsó két szakaszban az állítás és a tagadás szónoki, mesteri mondatai érvényesülnek. A kilencedik, tizedik, tizenegyedik szakaszokban jelentkező kérdő mondatok nem bontják meg az egységet,

>>>>>> folytatás a 18. oldalon

>>>>> folytatás a 17. oldalról

mintegy kiegészítik a bensőséges megszólításokat.

*"Parasztok nyelve, nem urak latinja,
nem grófok rangja, de jobbágyok kénja..."*

*Magyar nyelvi! Sarjadsz és egy nagy velünk,
és forró, mint forrongó szellemünk.
Nem teljesült vágy, de égő ígéret,
közös jövő és felzengő ítélet,
nem hűs palackok tiszta óbora,
nem billentyűre járó zongora,
de erjedő must, könnyeinkben úszó
tárogatószó."*

Verselése nyugat-európai. A párhuzamos rímelésű sorok sodrást, vihart hordoznak, meghatározó döntő többségük öt emelkedő jambikus verslábból és az emelkedett hangnemet fenntartó spondeusokból áll. Célravezető kivételt képeznek az öt és fél lábas verssorok, melyeknek többsége a strófák elején található. A trochaikus verslábak viszonylag elenyészők, többnyire sorkezdőként jelentkeznek, "a hegy lábánál". Következtesen alkalmazza a versszakok utolsó előtti sorában a jambust követő bákkhiusz (bacchius) versmértéket, melyre mindig az ekhós sor jambikus és bacchius verslába felel. Ezek a harmóniakellékek, verslábak egyúttal a pátoszteremtés legismertebb cinkosai közé tartoznak. A pindaroszi, de főként a horatiusi ódák nélkülözhetetlen eszközei. Faludy remekműve a görög-római ódaköltészet mesteri követőjének bizonyult.

Összegezve elmondhatjuk, hogy ezt a magas hőfokon izzó, emelkedett, patetikus hangnemet a bensőséges megszólítás mondatai, a túlzó halmozások, a fokozások, a halmozott metaforikus szerkezetek, az eredeti, expresszív képiség, a választékosság, a harmónia, a harmóniát is megvalósító költői eszközök: elsősorban a fegyelmezett, emelkedő verslábak, az ekhós és a gazdag rímek biztosították a többi, már említett költői eszköz mellett. Ebben az ódában a pátosz mindig egy szakasznyi emelkedett hangnemben érvényesül. Az érzelmi tüzet minden szakaszban újra gyújtja a költő, és mindig azonos erejű lángokat sikerül csíholnia. Részben a pátoszt a szabályos lélegzetvétel szükségessége különbözteti meg az ihlettől, attól az ihlettől, mely formaromboló és formateremtő fullasztó fuvallatával töretlenül suhan végig az igazi műalkotásokon. Tehát két esztétikai minőség: a pátosz és a harmónia realizálódott ebben a lírai remekműben. Nagyszerűségét bizonyára jelenlétüknek köszönheti.

A költemény értelmezésekor el kell mondanunk, hogy a jó politizálás egy pozitív erkölcsi magatartás tükröképét jelezheti, és egy plusz értéket jelenthet a lírában és általában a művészetben, amennyiben a mondánivaló formája esztétikai értékeket hordoz. Faludy — önéletrajzi vallomása szerint — mindössze néhány napig volt ún. kommunista, viszont számos versében, akárcsak ebben az ódában — egy egészséges népi baloldal pártjára állt. Valamennyi jelentős költőnk, írónk — megnyugtatóan — napjainkban is ennek a hitvallásnak a követője, melyet nem szabad összetévesztenünk a politikai baloldallal. Ez egy sajátos művészi baloldal. Meglátásom szerint egy egészséges, értékes irodalom szíve a helyén: baloldalt dobog.

BURUS JÁNOS BOTOND

Egynémely furcsa személyekről 10 tételben

1. Nincs nagyobb bolondság a cigarettánál. A pápu kihúz egy szálát a csomagból, szétmorzsolja, és megnyalazott újságpapírral szivart sodor belőle. A bal hüvelykujján megvastagodott köröm van, azzal sodorja. Pótolja a zsebeibe szóródott törmelékkel. Ma reggel fájdalom kezdődött a heréiben. Akkor a szivart meggyújtja, és csak bámul bele a szénké kőfüstbe.

2. Amikor fehérre mosott inget vettek, és a bársonylájbít nem gombolták össze, hogy kilátszódjon az óraláncok reze alóla, a város akármelyik kertvendéglőjében megnézheték őket. Ilyen vörös óraláncokat a tölgyesi vásáron lehetett csak szerezni, sok pénzen. És mindegyikben ismerték őt és Rézgábot.

3. Porbafingó korából ragadt rajta a név, vékony szálú, szőke hajáért, és szeme kéksége miatt. Fajtájánál ritkaság, hogy valakinek olyan kék szeme legyen, mint a néne rokolyája. Aztán a suhogó, lebbenő rongyharang örökre eltűnt, Moldovába, négy pécset nélküli lóval és egy emberrel, annak is rézlánca volt. De őt továbbra is Jósánénak szólították.

4. Akkor szokatlan felfordulás volt a város utcáin. Továbbra is nyitva tartott Eckstein Bernát fűszer- és csemegeüzlete, és továbbra is lehetett biztosítást kötni tűz-, jég- és szállítmánykárok ellen, és az ember életére. De mindez nem érdekelte a két cigányt. Mert Rézgábor és Jósáné fiatalok voltak, mindenhová együtt mentek, és pontosan tudtak olvasni barna és kék cigányszemükkel az emberek megijedt arcán. Este a Fényes Nyári Kertben a kövér tulajdonos női kötenyt bagozott maga elé, és beállt a pincérficsúrok közé, és alig győzte az italt kihordani. A két legénycigány fodormentást és oranzsádost ivott, mindegyikből egyszer edeset, majd erőset, és baraczkot és pergelt szeszkeletet, cremedementhet, és a kövér tulajdonos csak úgy kötenyben leült egy percre melléjük, őt szál törött aranygyűrűt tett ki a zsebéből, és hosszúnakü üvegbe töltött, ezt kóstolták, ez valódi Cedry Marasquin, mondta, és sirt egy kicsit, majd továbbpattogott, hogy mindenkinek öntsön és cseppentsen és csurgasson a poharába, mert aznap ingyen mértek akármennyi italt.

5. Öt nap múlva a polgárok bedeszkázták az evangélista templom ablakait, és Eckstein Bernát valódi arany tollhegyeket osztott szét az állomáson. Úgy volt, hogy majd visszaszólnak, hogy na, Rézgábor, Jósáné, majd barátkozzatok a ruszikkal, és nagyon meglepődtek, amikor ők egy számároszvérral jelentek meg, épp a második vagon fedetlen, fosznileces platóján, és Jósáné szétfeszítette a lábát az állat püf-fedt hasán, pedig két évvel is fiatalabb volt a másiknál. Hét hónapja mindegyik lovat be kellett adni, kivitték azokat az életből, akartak adni cédulát helyükbe, de nem kellett. Valahol egy határközeli bakterház mellett egy asszony sikítani kezdett, amikor Jósáné letört két fej karfiolt a töltés melletti kertből. Akkor megfordult, szőke haja világított, és a szeme szikrázott, acc vagy nem acc, vicsozította, és az asszony szó nélkül fordult be a bakterházba. De ő utána ment, és fél óra múlva annyi karfiolt tört elmen-

tében, hogy a szamarat is azzal etették.

6. A borospincék járataiban nem volt szabad világítani. Olyan sötét volt, hogy csak szagokra lehetett emlékezni. Huszonhárom napot töltöttek a föld beleiben, mi alatt a dombok aljánál katonák szorgalmasan ágyúzták szét az üdülővároskát. Olyan szépet addigélé soha nem láttak. A repedt öregboros kádakba beleszotyogott a falról a mészpenész. Csípős számárhúson éltek, a részegségtől naponta lettek borzasztóan rosszul, és tántorgó vénasszonyokat láttak kicsúszni a hordók alól, akik göcsös, ecetízű, sikamlós kezeikkel homlokukat akarták simogatni, de mintha az ember gyomrába nyúltak volna mélyre le. Amikor nem bírták tovább, kijöttek friss levegőt szívní.

7. Ezt mindig ketten kell csinálni. Felmásznak a sötét póznákra, és fent elkezdik fütyülni, hogy kiállok a kapu elé fehér ingbe, gatyába, s ráraikom a káromat az anyámra, és amikor vége, egyszerre vágják le a drót két végét. Lent még négyet csípnék rajta, aztán lehet az egészből tízcentis szegyet csinálni, azt eladni, és cigánylakodalomra gondolni. Aztán sípszó hallatszik, és bakancsos, dobogó futás, viharlámpák foltjai szökődnek a fákra, és Rézgábot másnap korán agyonlövik, mint háborús bűnöst, a Sósretn.

8. Megmondta, hogy mért hívják Jósánénak. A hat hasas férfi csorbán mosolygott, de amikor egy fejlett testű kölyök előhíntette magát, a szalmahajú cigány a bicskája után matatott, és vicsozított. Ekkor véglegesen befogadták, s ő otthon volt a lekuporodott, hajaspityókafőző rokolyák és az ögyelgő, füstölő bársonymellények között. A putrik alatt édestejű gyom nőtt, és szőrös gyermekbetegségek visítóztak kövéren. A termő, zsíros földből a purdék cukorrépa-gömböcöket fordítottak ki, és az egyik fülszimpesz asszony olyasfélé beszélt, hogy szép a szőkeség és a kékség, úgy együtt, és az ura szíjjal verte meg érte, aminek a végén rézből volt a csatoló.

9. A vén meszes nem akarja felfogni! Csak szívja a bűdös újságos bagóját, és vakarja magának. Asszem, el se tudja olvasni az értesítést. Itt, kérem, több hektáron ég tavaszeltől a tőzeg. Az ammónia szintje úgy átesett a legfelső küszöbön, mint Csibi Jakab Tivadar, amikor az újonnan csináltott fűzős cipőjében jött az ülésterembe. Egy kis köhögés, könnyezés, és kámpec, a saját pajtájában fül meg a vén tajdak, aztán bárki az én nyakamba varratja. Ezt is a város fogja örök nyugalomba kaparni. An-cika téved, én nem ordítózom!

10. A tény, hogy a vén cigány halála után hét nappal is rendületlenül maga elé bámul, semmilyen bomlási reakciót nem hajlandó bemutatni, állandóan bagófüst veszi körül, amiből — hihetetlen! — még némi rózsasallatot is kiérezni, Péter Bisothka Tihamér úgy magyarázta, hogy a legfelsőbb adminisztráción is történik néha hiba. A rózsasallat meg különben sem biztos. Egy szakértő egyenesen azt állítja, hogy az Cedry Marasquin likőrillat. De biztositat nem mondhat, mivel abból négyszázhusz éve töltöttek az utolsó, hosszúnakü palackot.

KÓDEX—

PAUL LENDVAI: Magyarok: kudarcok győztesei

Lendvai Pál világszerte sok ezer magyarral együtt akár önmagára is vonatkoztathatná könyve címét. Mint az 1956-os forradalom menekültje hagyta el szülőföldjét, de külföldön csakhamar felülemelkedett a menekült státusán, s az otthonul választott országban, Ausztriában szakterülete kiválóságai közé verekedte fel magát. Ez a szakterület a politikai analízis és a zsurnalisztika szerencsés házassága. Lendvai mint a *Financial Times* bécsi tudósítója vált először jelessé a szakmában, majd mint az osztrák BBC, az ORF egyik legkiválóbb hírmagyarázója értékesítette párját ritkító éleslátását és mély kelet- és közép-európai szaktudását.

Angol nyelven most megjelenő könyvét *Die Ungarn* címen német ajkú olvasóközönség számára írta, s 1999-ben adták ki Münchenben. Magyar fordítása két évvel később, 2001 tavaszán látott napvilágot. Hangvételéből, hangsúlyaiából kiviláglik, hogy elsősorban külföldi, mindenekelőtt pedig német-osztrák közönség számára íródott.

Lendvai a honfoglalástól mindvégig újra meg újra visszatér arra, hogy történetének egy-egy szakaszában milyen képet vetített a magyarság önmagáról más európai népek elé. Ez a kép olykor hamis, mert sok évszázad távlatából visszapillantva alakult ki. Ott van például a szerző által említett szláv történészek megállapítása, hogy a szlávok szempontjából a magyarok honfoglalása történelmi tragédia volt, mert földrajzilag elválasztotta egymástól a szláv népeket. A földrajzi szomszédság aligha fokozta lengyelek és ukránok, ukránok és oroszok, oroszok és lengyelek, lengyelek és csehek, csehek és szlovákok, szerbek és horvátok kölcsönös vonzalmát...

A szerző nem történelemkönyvet írt. Ez nem is állt szándékában, s művének fő vonulatai inkább elemző, semmint tényfelderítő jellegűek. Noha nem veti fel egyenesen a nemzet, a nemzetállam problémáját, a kérdés újra meg újra felvetődik, és akár a Zrínyi családról, akár Petőfiről, akár a magyar zsidóságról, akár a Kárpát-medence más nemzeteiről van szó, a válasz ugyanaz: magyar, aki magyarul ír, beszél, osztozik a magyar szellemiségben, és főleg magyarnak érzi, vallja magát. Még a kiegyezés és az első világháború közötti magyar kormányok intenzív, olykor erőszakos magyarosító politikájáról is helyesen állapítja meg, hogy az mindig a nyelvet és az öntudatot, sosem a származást tekintette a magyarsághoz tartozás ismérvének.

A magyar cím "kudarcok győztesei" része (egyszerűen "Magyarok" helyett) önmagát magyarázza. A magyar macska, akármilyen magasról pottyan le, mindig talpra esik. A tatár megtizedeli, de néhány év alatt magához tér. A törökkel háromszáz évig viaskodik, ebből százötven évig jórészt török megszállás alatt, a végén mégis megmarad magyarnak. A majtényi síkon "letörhet a zászló", ám a nemzet tovább él, és továbbra is magyar. A világosi fegyverletételből húsz éves késéssel győztesen kerül ki, hiszen Deák, Andrássy és Erzsébet királyné akarata (a porosz fegyverek győzelmeinek okos felhasználásával) érvényesül, és a magyarok mindent megkapnak, amit csak akartak, s egy-két évtizeddel azután, hogy Ferenc Józsefet magyar királlyá koronázzák, már alig van olyan magyar város vagy község, amelynek ne lenne Kossuth utcája, tere. 1920-ban széttepi az országot, viszont megszabadul Ausztriától és a Nagy-Magyarországban többségben levő nemzetségektől, és csodával határosan stabilizálja magát. 1956-ban leverik nemzeti felkelését, ám a restaurált pártállam 1962—63 után már nem ugyanaz, mint Rákosi rémuralma, és 1990-ben megtartják az ország első igazán szabad választását.

Mindez igaz is, meg nem is. Kétségtelen: a magyarság megmaradt magyarnak szlávok és németek közé ékelve, valószínűleg éppen nyelvének és kultúrájának merő idegensége folytán, nem pedig ellenére.

Lendvai Pál könyve minden bizonnyal közelebb hozza, torzításmentes fókuszba állítja a külföldi olvasó számára Magyarországot. Mi több, ha a képből egy és más szükségszerűen ki is marad, ami benne van, az igaz. A magyar kiadás egyetlen súlyos hibája a gyarló fordítás. A szöveg sokszor egyszerűen hanyag, néhol magyartalan, egy-két helyen az értelmetlenségig az.

Lendvai munkája nem magyaroknak szól, de a mi számunkra is van értéke. Egyes feltevéseivel lehet vitába szállni, de egyáltalán nem biztos, hogy ebből a vitából nem a szerző kerülne ki győztesen.

JOTISCHKY LÁSZLÓ, Angliai Magyar Tükör

—INDEX

MŰHELYJEGYZETEIM — 8. Bölcs zenék ideje

Talán meglepődik az olvasóm a cím láttán: lehet bölcs zenét komponálni?

Mi, muzsikások másképpen éljük meg a zenét, mint az átlagember. Számunkra a zene nem csak szobor, amit megformálunk, nem csak festmény, amit színes szöttebe öltöztetünk, nem csak szavak sokasága, amelyet verssé, regénnyé, esszévé, tudományos dolgozattá alkottunk. És még csak nem is valamiféle eszmény, amihez el kell hogy jusunk, végső igazság, amit meg kell ragadnunk, kozmikus törvény, amelyet fel kell ismernünk. Sokkal inkább élőlény, amelyet sohasem tudunk kellőképpen megismerni, amellyel néha hadilábon állunk, vitapartner, akit le szeretnénk győzni, ellenség, aki nem akarja magát megadni. És még hosszasan sorolhatnám az alkotó és zenéje közti kapcsolat e zernyi varációját. Nem új dolgok ezek, minden alkotó millió kapcsolatba lép azzal az anyaggal, amellyel dolgozik, és a műalkotással, amely belőle megszületett. A szellemtudomány fizikai-, éter-, asztrál-, kauzáltestről beszél és egóról meg szuperegóról. A zene esetében is érvényesnek tűnik ez a megkülönböztetés. Minden zeneműnek megvan a maga éter- és asztrálteste. A zene fizikai teste a leírt partitúra és a megszólaló hangzás, amely már magába foglalja az éter- és asztráltestet is az előadó jóvoltából. Nagy kérdés, hogy az előadó(k) milyen mértékben közelíti(k) meg a műalkotásban már benne rejlő energiákat. A tanulás során elsősorban a fizikai megjelenítés pontosságára a legfontosabb: a partitúráhú lejátszása. Ezt tanítják, ezt tanulják meg legelőbb. A következő lépés a mű szerkezetének, étertest-energiájának a megismerése az elemzések révén: a láthatatlan összetartó erő felismerése. A harmadik szakasz már a mű érzelmi világának, hangulati elemeinek a feltárára irányul: ilyenkor sokat olvasunk, beszélünk a műről. A kauzáltesthez, a zenemű koncepciójához

megértéséhez csak ez után kezdhetünk. Az alkotóművésznek műve betanulásának idején — különösen, ha ő maga végzi a betanítást — végig kell járnia minden előbbi fokozatot a partitúráhú eljátszástól a zene koncepciójának megértéséig. Bölcs mértéktartást kér a zeneszerzőtől, nagy türelmet és tapintatot.

Úgyanezek az enrgiatípusok nyilvánulnak meg az egyes zenei műfajokban is. A könnyűzene gyakran csak a fizikai test létrehozására törekszik. Az igényesebb könnyű műfajok termékeiben már felismerhetők a szerkezeti energiavonalak rendszerei is. A romantikus zene az érzelmi hullámzásra összpontosítva már az asztráltest világát emeli ki a művekben. A klasszikusnak nevezett zenékben a kauzáltest energiátömbje kerül előtérbe. Ez utóbbiak a BÖLCS ZENÉK. Túl vannak a fizikai test minden baján-gondján, erős energiavonalai megbont-hatatlan rendszerbe fonódnak össze, mértéket tud tartani érzelmvilágában is, mentes az indulatoktól, és megértően ítéli meg a világot, az embert, magát a létrehozott zenét is. Az alkotó élete során végigmegy ezeken a fokozatokon. Fiatalon könnyebben hajlik arra, hogy a zenében csak egyszerű fizikai dolgot lásson. Majd ahogyan előrehalad az években, mind jobban odafigyel a többi energiaszerkezetre is. Harmincéves korban az alkotó művének étertest energiáira fordítja a legtöbb gondot. Utána következik az érzelmi elmélyülés időszaka, és csak ötvenéves kora után kezd mind többet foglalkozni zenéjének filozofikus "hátterével". Modern korunkban ez az időpont még jobban kitolódhatik a hetvenes évek felé. A modern zene kezdeményező nemzedéke — a XX. század harmincas éveinek szülöttei — mostanában érkeztek el a bölcs zenék idejéhez. Ekkor találunk vissza Bachhoz, Palestrinához, mert ők a nagy megtestesítői az ilyen típusú zenéknek. Mint betetőző alkotók, ők már korán eljutnak ehhez a zenei tudatállapothoz, és életük egész ideje alatt egyforma erővel sugározzák magukból az ezt tükröző remekműveket. De minden más alkotó is eljut ehhez a bölcs alkotói szakaszhoz. Hatvan éven túl már senki sem forradalmár, nem is érzelmeskedő, és már a zenéről is eleget tud ahhoz, hogy ne legyen zeneszerkezeti problémái: végre SARAŠTRÓK tudunk lenni.

TERÉNYI EDE

Májusi évfordulók

- 1 — 190 éve halt meg Jacques Delille francia költő
75 éve született Ion Ianos román kritikus
- 2 — 75 éve halt meg George Ranetti román költő
- 3 — 200 éve született Ralph Waldo Emerson amerikai költő
130 éve született Hevesi Sándor irodalomtörténész
- 4 — 75 éve született Leon Baconsky román kritikus
240 éve halt meg Ján Blasius szlovák költő
75 éve halt meg Ion Dragoslav román író
75 éve született Hankiss Elemér kritikus
- 5 — 60 éve halt meg Gergely Béla erdélyi nyelvész
190 éve született Sören Kierkegaard dán filozófus
- 6 — 110 éve született Bárd Oszkár erdélyi költő
180 éve született Wilhelm Heinrich Riehl német író
- 7 — 100 éve született Ny. A. Zabolockij orosz költő
- 8 — 40 éve halt meg Baktay Ervin orientalista
130 éve halt meg John Stuart Mill angol filozófus
- 9 — 240 éve született Bacsányi János költő
120 éve született José Ortega y Gasset spanyol író
- 10 — 80 éve született Ion Caraion román költő
160 éve született Benito Pérez Galdós spanyol író
- 11 — 100 éve született Virgil Birou román író
- 12 — 125 éve született Massimo Bontempelli olasz író
70 éve halt meg Krúdy Gyula író
175 éve született Dante Gabriel Rossetti angol költő
270 éve született Sajnovics János nyelvész
- 13 — 70 éve halt meg Paul Ernst német író
- 14 — 40 éve halt meg Pierre Courtade francia író
- 15 — 100 éve született Kakassy Endre erdélyi író
170 éve született Maria Podlipská cseh író
- 16 — 300 éve halt meg Charles Perrault francia író
- 17 — 130 éve született Henri Barbusse francia író
130 éve született Dorothy Miller Richardson angol író
- 18 — 75 éve született Domokos Géza erdélyi író
70 éve született Páskándi Géza író
- 19 — 40 éve halt meg Jakabffy Elemér erdélyi publicista
- 20 — 180 éve halt meg François Andrieux francia író
- 21 — 30 éve halt meg Carlo Emilio Gadda olasz író
20 éve halt meg Kurkó Gyárfás erdélyi író
- 22 — 30 éve halt meg Gergely Márta író
190 éve halt meg Alessandro Manzoni olasz író
75 éve született Márki Zoltán erdélyi költő
- 23 — 40 éve halt meg August Jakobson észt író
- 24 — 10 éve halt meg Cseres Tibor író
80 éve született Dénes György felvidéki költő
- 25 — 200 éve született Edward George Lytton Bulwer angol író
310 éve halt meg Marie-Madeleine de La Fayette francia író
- 26 — 90 éve halt meg Bálint Gábor tudós
300 éve halt meg Samuel Pepys angol író
- 27 — 225 éve született Giovanni Gherardini olasz író
110 éve született Sztitnyai Zoltán író
- 28 — 40 éve halt meg Ion Agirbiceanu román író
90 éve született Gheorghe Macovescu román író
- 29 — 160 éve született Wladislaw Lozinski lengyel író
- 30 — 40 éve halt meg Gulyás Pál irodalomtörténész
190 éve született Szentiváni Mihály költő
225 éve halt meg Voltaire francia író
- 31 — 130 éve született Tadeusz Rittner lengyel író
230 éve született Ludwig Tieck német író
- ? — 955 éve született Omár Khajjám iráni költő

Sokan

VÍZSZINTES

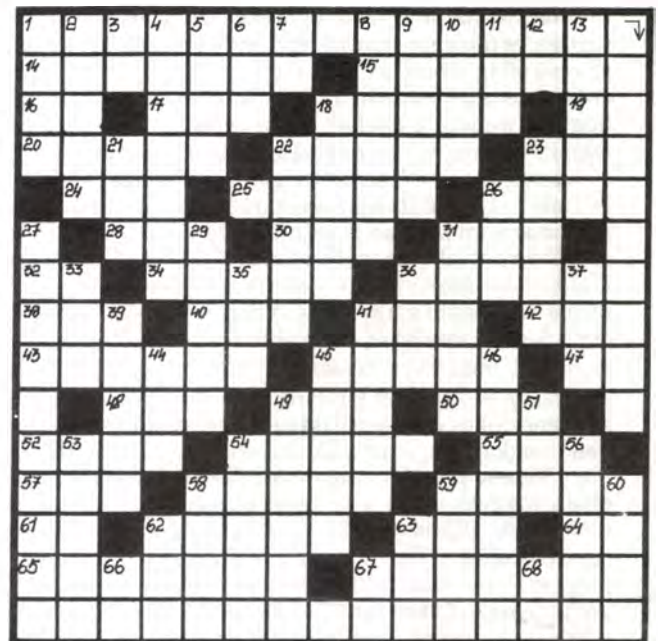
1. François de la Rochefoucauld gondolatának első része. 14. Melléd helyező. 15. Minden januárban. 16. Feltéve. 17. Előtag: fül. 18. Céljához közeledik. 19. Antonov gépe. 20. Nála lennebb. 22. Pazar, nagyszerű. 23. Olasz hármas. 24. Becézett Erika. 25. Drágakő mértékegysége. 26. ... go! (menjünk, angolul). 28. Kaluga folyója. 30. Sárga vegyi anyag. 31. Táncos mulatság. 32. Bosszús szócska. 34. Szilvát szárít. 36. Maros megyei település. 38. Alsó végtag. 40. Kelet, németül. 41. Anyagi veszteség. 42. Sípos mitológiai alak. 43. Női becenév. 45. Cséplés után visszamaradt szalma. 47. Cink vegyjele. 48. Mária beceneve. 49. Terület, röviden. 50. Gyötrelm. 52. Az utolsó magyar királyné. 54. Táblára jegyez. 55. Gléda. 57. ... Kaleh, dunai sziget volt. 58. Bírósági ügy jelzője. 59. ...-ámmal, kényszerből. 61. Alá. 62. Könnyen becsapható ember. 63. Becézett Adrián. 64. Magatok. 65. Bírósági ügy

szereplője. 67. Fiókból kivesz. 69. A gondolat második, befejező része.

FÜGGŐLEGES

1. Semmikor. 2. A pincében (népies). 3. Kicsinyítő képző. 4. Érzékiség. 5. Sakkjátszma vége. 6. Bór, kálium és oxigén vegyjele. 7. Bent leolt! 8. Kozák katonai parancsnok. 9. Égtáj. 10. Regény szereplője. 11. Piros, angolul. 12. Izomkötő szalag. 13. Rajt. 18. Hím állatot ivartalanít. 21. Hazai terepiáró. 22. Helyeztet. 23. Lerakat. 26. Szemmel érzékel. 27. Autó út menti fába ütközik. 29. Legendás indiai király. 31. Téli ... (Fekete István). 33. Testrész. 35. Gábor ... (színésznő). 36. Két összeillő dolog. 37. Hőemelkedés. 39. Női név. 41. Fafajta. 44. Női becenév. 45. Házhely. 46. Gyerekeknek tartott istentisztelet. 49. Idegen női név. 51. Francia név! 53. Itt lenn (népies). 54. Két egyenlő részre oszt. 56. Konyhakerti növény. 58. Brazil tagállam. 59. Öreg. 60. Lidia beceneve. 62. Kórházi osztály. 63. Mint, németül. 66. Pascal, röviden. 67. Egyhangú meló! 68. Néma zene!

BOTH LÁSZLÓ

A Helikon 8. számában közölt, *Hülyeség és zsenilitás* című rejtvény megfejtése: ... a hülyeség azonban nincsen ilyen korlátok közé szorítva.

TÁMOGATÓINK:

Romániai Írók Szövetsége

Illyés Közalapítvány

Nemzeti Kulturális Alapprogram

Pro Professione Alapítvány

Magyar Kultúra Alapítvány

Communitas Alapítvány

Főszerkesztő: SZILÁGYI ISTVÁN
Főszerkesztőhelyettes: KIRÁLY LÁSZLÓ
Felelős titkár: SIGMOND ISTVÁN

Főmunkatárs:
SZABÓ GYULA
SZŐCS ISTVÁN

Szerkesztőség:
LASZLÓFFY ALADAR: világkultúra
K. JAKAB ANTAL: vers, irodalomtörténet

MOZES ATTILA: próza, kritika
NAGY MARIA: olvasószerkesztő
RAKOSY TIBOR: műszaki szerkesztő

Számitógépes tördelés: NAGY MARIA; nyomtatja a Miskolci Református Sajtóközpont; felelős vezető: TONK ISTVÁN
A szerkesztőség címe: 3400 Cluj-Napoca, str. Iasilor 14. Postafiók (casuta postala) 245 Telefon: 132 309, Fax: 132 096

A HELIKON alapítványi támogatással jelenik meg — kiadja a ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE ISSN 1220-6288